

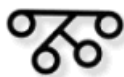
ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTION FÖR SKANDINAVISTIK
INSTITUTION FÖR ENGELSKA

MAGISTERKURSEN: SVENSKA
MAGISTERKURSEN: ENGELSKA

Mišo Grundler

**En komparativ analys av den engelska och den kroatiska översättningen
av Stieg Larssons *Män som hatar kvinnor***

Examensarbete

Handledare:

Goranka Antunović, fil dr

Nataša Pavlović, fil dr

2012

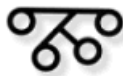
**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ANGLISTIKU**

DIPLOMSKI STUDIJ ŠVEDSKOGA
SMJER: LINGVISTIKA
DIPLOMSKI STUDIJ ANGLISTIKE
SMJER: PREVODITELJSTVO

Mišo Grundler

**Komparativna analiza engleskoga i hrvatskoga prijevoda
romana *Män som hatar kvinnor* Stiega Larssona**

Diplomski rad

Mentorice:

dr. sc. Goranka Antunović, izv.prof.

dr. sc. Nataša Pavlović, docent

2012.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
SCANDINAVIAN DIVISION
DEPARTMENT OF ENGLISH

GRADUATE PROGRAMME: SWEDISH
LINGUISTIC TRACK
GRADUATE PROGRAMME: ENGLISH
TRANSLATION TRACK

Mišo Grundler

**A Comparative Analysis of English and Croatian Translations
of Stieg Larsson's *Män som hatar kvinnor***

Diploma thesis

Supervisors:
Goranka Antunović, PhD
Nataša Pavlović, PhD

2012

1. Inledning

Examensarbetets tema är en komparativ analys av de engelska och kroatiska översättningarna av Stieg Larssons bästsäljardeckare *Män som hatar kvinnor*. I början presenteras Stieg Larsson som författare, hans roman och dess stil och språkliga särdrag. Man måste också vara medveten om att romanen är en bästsäljare i hela världen, vilket är ett element som ställer ett särskilt krav på översättarna att göra texten acceptabel och lättförståelig för en bred publik i målkulturen. Sedan följer en översättningsanalys som ska bestå av tre huvuddelar: en analys av kulturella skillnader, språklingvistisk komparativ analys och analys av de skillnader som är utgivningsbetingade. Den första analysen är en kulturkomparativ analys där fokus sättes på kulturella skillnader vilka översättarnas beslut beror på och på kulturspecifika termer och företeelser som kräver att översättaren tolkar dem och anpassar dem till målkulturen. Det kommer att innehålla en analys av hur översättarna behandlar situationer när det finns termer, företeelser och namn som inte är bekanta i målkulturen. Det som är väldigt intressant att jämföra när det gäller kulturanalys är normerna som råder i översättning i en så att säga "stor" kultur som den anglosaxiska till skillnad från en så att säga "liten" kultur som den kroatiska. I den andra analysen undersöks språklingvistiska särdrag av översättningarna, dvs. hur översättningarna står i relation med originalen när det gäller stilen (till exempel hur man överför slang- och svärord), språkregister och meningslängd, syntaktiska och grammatiska problem och specifika språkliga skillnader (bland annat hur man behandlar artikel, passiv och perfekt i kroatiska översättningen). Det som också omfattas i analysen är bokförlagets krav och påverkan på översättarens beslut i texten och textförändringar som bokförlagets redaktörer gör ibland utan översättarens medgivande.

Det bör betonas att examensarbetets analys gjordes med hjälp av två översättarna. Både kroatiska översättaren Željka Černok och amerikanske översättaren Steven Murray (pseudonym: Reg Keeland) var mycket hjälpsama och gav mig flera informationer om översättning av Larssons roman, de beslut som de måste fatta i översättning, deras tillvägagångssätt och andra saker som påverkade översättningarnas form och innehåll. Utan detta skulle analysen ha grundats på antaganden.

Huvudmålet av det här arbetet är därför att undersöka vilka gemensamma drag och vilka skillnader finns mellan de engelska och kroatiska översättningarna av Larssons roman. Det viktigaste ska vara att analysera de likheterna och skillnaderna från en språklingvistisk och en kulturell synvinkel. En sådan analys ska försöka dra provisoriska slutsatser om

tendenser som råder i översättning i engelsktalande länder (nämligen USA och Storbritannien) respektive Kroatien.

1.1 Författaren, romanen och dess översättningar

Karl Stig-Erland Larsson, mer känd som Stieg Larsson¹ var en svensk journalist och författare som dog 2004. Han var känd som en kämpare mot högerextremistiska rörelser, om vilka han skrev flera böcker. Han var anställd vid Tidningarnas telegrambyrå (TT), arbetade som chefredaktör för den antirasistiska tidskriften *Expo* och var aktiv i några socialistiska rörelser och organisationer. Trots allt detta, blev han mest känd efter sin död när Norstedts Förlag utgav en serie av hans romaner, den så kallade *Millennium-serien*. Dess första del är romanen *Män som hatar kvinnor* som utgavs 2005 i Sverige. De tre utgivna böckerna (*Män som hatar kvinnor*, *Flickan som lekte med elden* och *Luftslottet som sprängdes*) blev inom kort bästsäljarna i Sverige och i hela världen. Tills juni 2011 hade *Millennium-serien* tillsammans sålt i 60 miljoner exemplar i ett 50-tal länder (flest i USA).² Larsson tänkte skriva sex böcker i serien men han avled förrän han hunnit skriva den fjärde delen.

Den första romanen i serien, *Män som hatar kvinnor*, som är objekt av undersökning här i analysen, är en spännande deckare. Det handlar om journalisten Mikael Blomkvist som har blivit dömd för förtal och vill undslippa mediernas uppmärksamhet. Han kontakteras av industriledaren Henrik Vanger som ger honom i uppdrag att skriva familjen Vangers släktkrönika. Detta uppdrag är bara en täckmantel för det verkliga uppdraget – Henrik vill att Mikael tar reda på vad som egentligen hände med Harriet Vanger, Henriks brorsbarnbarn som försvann mysteriöst för nästan fyrtio år sedan. Mikael beslutar att ta en paus från sitt jobb på tidskriften *Millennium* och accepterar uppdraget. Han får hjälp från den unga, geniala men socialt missanpassade Lisbeth Salander, en utomordentlig expert i datahackning. Tillsammans upptäcker de en mörk och blodig historia av den mäktiga Vanger familjen, vars medlemmar bland annat är nazister, sadister och misogyner. På det hela taget är *Män som hatar kvinnor* ”en skicklig konstruerad deckargåta” och en ”en ytterst läsvärd roman”.³

När det gäller språket i romanen måste man vara medveten om att Stieg Larsson var först och främst journalist. ”Och det märks. Hans journalistiska ådra och hans eget liv spelar inte bara av sig i språket utan även i romanens huvudkaraktär och leverne.”⁴ Den här romanen är en thriller, men stilen är överhuvudtaget journalistisk; det ses klart redan från början eftersom varje kapitel börjar med statistiska uppgifter om våld mot kvinnor i Sverige, vilket är en typisk form för tidningsartiklar. Språket i romanen har flera drag av journalistisk stil: på

det hela taget är stilen koncis, klar och konkret; meningarna är för det mesta korta men även de som är längre är i allmänhet okomplicerade. Här är exempel på några typiska meningar: ”Domstolen hade just fastställt att Mikael Blomkvist ärekränkt finansmannen Hans-Erik Wennerström. Han hade dömts för förtal. Rättegången var avslutad och han hade inga planer att överklaga.” (Larsson SV⁵ 2005:16) När Larsson räknar upp eller anför saker och företeelser gör han det genom att räkna flera (kanske för många) detaljer på ett mycket metodiskt, även pedantiskt sätt men utan onödiga beskrivelser, oftast utan beskrivelser alls, som t.ex. här: ”Den översta hyllan innehöll en bok om kortvågsradio, två böcker om astronomi, en fågelbok, en bok med titeln *Det onda imperiet* som handlade om Sovjetunionen, en bok om det finska vinterkriget, Luthers katekes, Psalmboken samt Bibeln.” (SV 288) I en annan mening som beskriver Henrik Vangers arbetsrum står det: ”Henrik Vanger satt i soffgruppen i sitt arbetsrum där han hade *Hedestads Kuriren*, *Dagens Industri*, *Svenska Dagbladet* och båda kvällstidningarna på bordet.” (SV 158) Dessa meningar reflekterar väl Larssons stil som tenderar undvika onödiga attribut och i sin brist av beskrivelser påminner ibland om en polis redogörelse. Även hans karaktärer saknar någon noggrann yttre beskrivning, så läsaren tar reda på nästan ingenting om huvudkaraktären Blomkvists utseende, medan om Lisbeth Salander står det bara i en tre-fyra meningar att hon är ”en blek och anorektiskt mager flicka med stubinkort hår och piercad näsa och ögonbryn” och att hon ”var tjugofyra år men såg ut som fjorton”. (SV 40). I överensstämmelse med detta, finns det också inga språkliga figurer som metafor eller metonymi i texten. Det kan konkluderas att stilen är ganska mager och koncis och att det inte finns rum för några abstrakta språkliga bilder – på det hela taget är den deckaren en sakorienterad, enkelt och lättförståeligt skriven prosa. Det passar ihop med Resa Dudovitz påstående att bästsäljarens karakteristiker inkluderar ”språklig enkelhet, beroende på stereotypiska och banala bilder, en brist på psykologisk subtilitet”.⁶ (citerad i: Venuti 1998:126) Men den sak som, enligt kritikerna, skiljer Larssons serie från de flesta deckarna är en ganska väl genomarbetad gestalternas psykologisk komplexitet, vilket säkerligen hjälpte romanerna att nå global popularitet. Det finns några andra märkliga drag i Larssons text; en av dem är en ständig användning av anglicismer, inte bara ord utan också hela fraser, till exempel *off the record*, *cover story*, *cash-flow problem*, *until the next time*, *fuck you*, *a man's gotta do what a man's gotta do*, *all that crap*, *serious pain in the ass*, *major problem* med flera andra. Det speglar den stora påverkan som angloamerikanska kulturen har på nutids svenska kultur och språk. Det visar att ord och fraser från engelska, både vardagliga och neutrala, har blivit en vanlig del av svenskarnas tal. Ett annat drag är att det finns ett antal slangord, svordomar och andra vardagliga uttryck i dialoger, särskilt i Lisbeth Salanders tal:

t.ex. uttryck som *skitrapporten*, *grabben*, *ditt jävla as*, *jävla kommunistsvin*, *fy fan*, *knulla* och så vidare. Det hjälper att romanen låter väldigt naturligt, eftersom sådana uttryck är del av svenskarnas vardagliga informella kommunikation, särskilt bland ungdomar.

Det kan därför konkluderas att *Män som hatar kvinnor*, språkligt sett, är en lättskriven roman vars delar ofta påminner om sakprosa. Det finns flera element som är karakteristiska för deckare och som skiljer genren från skönlitteratur. Nämligen innehåller romanen inga attribut, epitet eller bildspråk som metafor och metonymi. Å andra sida, om det inte finns skönlitterära drag, finns det flera element som tillhör journalistiska stilen, vilket speglas mest tydligt i koncisa och konkreta meningar som dominerar i romanen. Som de flesta deckare, är *Män som hatar kvinnor* en lättläst, klar och konkret spänningsroman.

Romanen publicerades i Kroatien 2008 av förläggaren Fraktura. Den översattes till kroatiska av Željka Černok under titeln *Muškarci koji mrze žene*. Den engelska översättningen publicerades också 2008 av brittiske förläggaren Quercus. Rättigheter till utgivning av samma översättning i USA tillhör förläggaren Knopf. Romanen översattes av amerikan Steven Murray under titeln *Men Who Hate Women*. Förläggaren Quercus förändrade titeln till *The Girl with the Dragon Tattoo* och gjorde hundratals andra förändringar i texten. Man gjorde så många förändringar när det gäller ordval och språk överhuvudtaget att det ledde till att översättare Steven Murray inte ville ge lov att översättningen publiceras under hans namn. Till slut kom översättaren och förläggaren överens att publicera översättningen under pseudonymen Reg Keeland.⁷ Därför refereras till engelske översättaren i arbetet som Reg Keeland.

2. Översättning av bästsäljare i teori och praktiken

En bästsäljare är en bok som säljer i mycket stora upplagor i ett land eller i flera länder, det är ”en kulturell form som skapas enligt den populära estetiken.”⁸ (Venuti 1998:125) Som sagt ovan, har *Millennium-serien* sålt i omkring 60 miljoner exemplar världen runt, vilket gör den en av världens största bästsäljare i perioden efter 2000.⁹ Eftersom bästsäljarna säljs i stora upplagor är de särskilt intressanta för bokförlag, som först och främst vill att deras böcker blir ekonomiskt lönsamma. Därför väljer förlagen de böcker som de tror kommer att bli populära bland målpubliken på grund av sina teman, karaktärer eller värderingar. Med andra ord, vill ett utländskt bokförlag att den översatta boken når likartad effekt i målspråk bland målpubliken som den nått bland källpubliken på källspråket. En översatt bästsäljare måste

uppfylla både förlagens kommersiella förväntningar och målläsarens kulturella, sociala och moraliska förväntningar. Lawrence Venuti (1998:124-5) anser därför att

(...) utgivning av en översättning kan vara väldigt lönsam bara om den uppfyller de förväntningar som för närvarande råder inom hemkulturen. Bokförlagets tillvägagångssätt till den främmande texten är därför huvudsakligen kommersiellt, även imperialistiskt, en exploatering som ordnas enligt en uppskattning av hemmamarknaden, medan den målläsarens tillvägagångssätt är först och främst självrefererande, även narcissistiskt, i den mån som översättningen förväntas förstärka de litterära, moraliska, religiösa eller politiska värderingar som denna läsare redan håller (det finns i alla fall ett antal förlag som har sådana förväntningar).¹⁰

Nordiska deckarförfattarna som Stieg Larsson, Henning Mankell, Peter Høeg, Arnaldur Indriðason, Håkan Nasser, Karin Fossum och flera andra gjorde verkligen en boom på den litterära marknaden med kriminalistiska romaner som säljer i miljoner exemplar i ett flertal länder och står även på toppen av flera nationella bästsäljarlistor.¹¹ Resa Dudovitz är av åsikt att en bästäljares succé beror i hög grad på det att läsaren kan sympatisera med och indentifiera sig med karaktärerna som kämpar mot nutida sociala problem. (citerad i Venuti 1998:126) Det är just sådana karaktärer som har gjort svenska och nordiska deckarna i allmänhet väldigt populära i hela världen. Det är antingen karaktärer som Larssons journalist Mikael Blomkvist och Mankells inspektör Kurt Wallander¹² som inte alls är perfekta människor och oförskräckta hjältar (som de flesta huvudpersonerna i thrillers) utan ”vanliga”, ibland dystra samt problemtyngda personer med flera ovanor som man kan lätt identifiera sig med, eller en annan typ karaktärer, som Lisbeth Salander – en excentrisk, socialt missanpassad men genial person som enligt många är den mest övertygande och fascinerande gestalten i spänningsromanen. Som deckarförfattare Val McDermid skrev: ”Blomkvist och Salander är levande och komplexa skapelser som fastnar i läsarnas hjärta och minne”.¹³ De två gestalterna representerar kämparna mot nutida stora sociala orättvisor och problem som en djupt inrotad misogyni, kvinnoundertryckning, våld mot kvinnor samt de stora kapitalisternas dekadens och girighet i samband med bedrägeri och andra kriminella verksamheter. Idag är det särskilt intressant för läsarna att läsa om dessa teman, om man vet att trots alla ansträngningar kvinnor inte har samma villkor i samhället som män, att flera av dem är utsatta för våld (vilket Larsson visar genom polisstatistiken om våld mot kvinnor på början av varje kapitel) och att det kapitalistiska systemet i hela världen står nu inför den värsta krisen sedan 1930-talet och den stora depressionen. På grund av sådana teman är *Män som hatar kvinnor* en verklig ”kassasuccé med ett socialt bud”.¹⁴

För att översätta en sådan bästsäljare skulle översättaren ständigt hålla i minnet alla krav som förlaget och läsarna ställer på henne/honom. Eftersom översättningen av en bästsäljare måste uppfylla förväntningar som gäller förnimmelse av bokens förtrogenhet och språklig lätläshet och lättförståelighet för en bred läsekrets måste översättaren i flesta fall besluta hur texten ska bäst anpassas till målpublikens förväntningshorisont. När det gäller bästsäljarna kräver bokförlag vanligtvis

flytande översättningar som skapar en illusorisk effekt av genomskinlighet, att de verkar vara oöversatta. Flytande strategier fullföljer en linjär syntax, entydig betydelse, moderna ordförrådet, lexikal konsistens; de undviker idiomatiska konstruktioner, polysemi, föråldrade ord, jargong, eller någon annan språklig effekt som fäster uppmärksamhet på själva orden och på det sättet föregriper eller avbryter läsarens självidentifikation. I en flytande översättning sätts betoning på förtrogenhet och på det att göra språket så igenkännbart att det blir osynligt.¹⁵

(Venuti 1998:126-7)

Lawrence Venuti tillhör de teoretikerna som är väldigt kritiska mot sådan praktik i översättning eftersom de påstår att när man lägger betoning på *domestication* utplånas elementen av den främmande kulturen. Enligt Venuti är det just domestication som har varit den dominanta översättningsstrategin i anglosaxiska länder.

De flesta literära projekten initieras inom hemkulturen där den främmande texten väljs att tillfredsställa publikmakerna som är olika från de som motiverade textens komposition och mottagande i dess tillhörande kultur. Och översättnings funktion i själva verket är att assimilera, att inskriva främmande texten med det som är förståelig och intressant för hemkulturen.¹⁶

Venuti (1998:11)

Den motsatta strategin, *foreignisation*, tenderar lämna den främmande kulturens element i översättningen för att signalera att det handlar om en annan kultur och möjliggöra att en kultur lär känna den andra. (Venutis citat i Munday 2008:144-5) Det är ett särskilt intressant faktum om man vet att Venuti håller med Antoine Berman som skriver det följande:

En dålig översättning skapar en inhemska attityd till den främmande kulturen, vilket är ett etnocentriskt vis: ”överhuvudtaget utförs under ett sken av överförbarhet ett systematiskt förnekande av det främmande verkets främlingskap” (Berman 1992:5). En god översättning strävar att granska det etnocentriska förnekandet: den sätter upp ”ett öppnande, en dialog, en korsning, en decentrering” och på det sättet tvingar hemspråket och hemkulturen att märka den främmande textens främlingskap.¹⁷

(Venuti 1998:81)

En god översättning är avmystifierande: den visar inom sitt eget språk den främmande textens främlingskap.¹⁸

(Venuti 1998:11)

Venuti tillägger ytterligare att en god översättning är ”*minoritiserande*” och att den förfrämligar hemspråket genom att tillägga texten substandarda och marginala drag för att

göra det tydligt att det är en översättning. Trots det faktum att flera postkolonialistiska kritiker och teoretiker håller med Venuti, finns det också flera som inte kan acceptera hans synpunkt. Bo Petterson (1999) citerar till exempel Douglas Robinson och sätter frågor om Venutis tillvägagångssätt; bland andra, om en sådan entydig uppdelning i två typer av översättning, *foreigniserande* och *domesticerande* (eller *assimilerande*), är möjlig och verkligen nödig i verklighet, sedan om ”foreigniserande” översättningar egentligen kan betraktas som fundamentalt elitistiska.

Om översättaren stöder sig för mycket på foreignisation metoden kan det leda till publikens oförmåga att förstå texten riktigt och följaktligen till dess förlust av intresse för texten. Som teoretikern Eugene Nida (1964/2004:155), som var mest känd som bibelöversättare, skrev under 1960-talet, när man översätter bör man ta hänsyn till att texten kan ha olika typer av bud och att översättare kan ha olika mål; dessutom, bör man också bedöma publikens möjlighet att förstå och dess intresse för ett tema. På grund av detta förespråkade Nida en tillvägagångssätt i översättning som han kallade *dynamisk ekvivalens* som fokuseras på det intryck som läsaren får från måltexten, vilket liknar domestication på flera sätt:

Målet av en översättning som har dynamisk ekvivalens är att nå en fullständig naturlighet av uttryck och att försöka sätta mottagaren i samband med de moder som är relevanta inom hans egen kultur; det insisteras inte att han bör förstå kulturella mönster som tillhör källspråkets sammanhang för att kunna förstå textens bud.¹⁹

(Nida 1964/2004:156)

Nida, vars påverkan på översättare är ännu stark, påstod att en översättning bör uppfylla fyra krav, nämligen att vara meningsfullt, att överföra originalens anda och stil, att ha en naturlig och lättläst form och uttryck samt att få en lik respons från publiken. Det är ändå viktigast, anser Nida, att betydelse överförs i varje fall. (1964/2004:160)

För Nida kan en foreigniserad text verkligen inte dra den önskade responsen från publiken. [...] Från den dynamiska ekvivalens perspektiven är naturligtvis huvudmålet av bibelöversättning att nutida läsare kan läsa, höra, förstå och svara på Bibelns bud på lika sätt som källtextläsare. För att nå det målet behöver texten bli delvis ”domesticerad”. Den översatta texten bör tala eller kommunicera på nutida läsares språk så klart som möjligt, dvs. den bör inte låta som en ”foreigniserande” text.²⁰

(citerad i Stine 2004:163)

När man tar hänsyn till det som Nida skrev om dynamisk ekvivalens och bibelöversättning kan det konkluderas att översättning av Bibeln och en bästsäljare har ett antal gemensamma drag. Båda översättningar har målet att uppnå som stort antal läsare som möjligt oberoende av klass och bakgrund och det betyder att texten måste vara lättförståelig, ”naturlig” och inte låta

som en översättning; dvs. att de som läser översättningen får samma upplevelse som de som läser original. Sett från ett sådant synpunkt kan Venutis foreigniserande metod verka för elitistisk och olämplig för översättning av en bästsäljare.

Förutom detta, finns det också en annan viktig aspekt när det handlar om översättning av en bästsäljare. Eftersom en bästsäljare är en bok som har en bred läsekrets och översättningen är i de flesta fallen målinriktad, bör översättaren bedöma publikens (adressaters) kommunikativ bakgrund. Christiane Nord (2005:59) påstår att

Adressaternas kommunikativ bakgrund, dvs. all deras allmänna grundkunskap och deras kunskaper om särskilda fält och ämnen, är särskilt viktig i en översättningsinriktad textanalys. På grund av bedömningen av publikens kommunikativ bakgrund måste den som producerar texten både välja de särskilda element av koden som ska användas i texten och avklippa eller utelämna i helhet alla de detaljer som mottagaren "förutsättbart" är bekant med, medan å andra sidan bör andra saker betonas (kanske även förklaras med extra informationer) för att inte förvänta för mycket (eller för lite) av den läsekrets som texten riktar sig till.²¹

För att uppföra uppdraget väljer översättare vissa normer som hon eller han följer i sitt verk; i den här romanen handlade det överhuvudtaget om textlingvistiska normer som enligt Toury (2004:210) är de normer som reglerar vilket material ska användas för att formulera måltextern eller för att ersätta den originella textuella och lingvistiska materialen. Textlingvistiska normer kan antingen vara *generella*, och därför gälla översättning som en översättning, eller *särskilda*, i vilket fall gäller de bara en särskild typ och/eller modus av översättning.²²

För att dra en slutsats, är det visst att det inte är en enkel uppgift att översätta en bästsäljare; för att göra en bästsäljare populär i målkulturen, måste översättaren ta hand om kraven som både utgivaren och publiken ställer, följa teoretiska spekter som råder i målkulturen (t.ex. tendens mot *domestication* eller *foreignisation*) samt kunna bedöma den breda publikens kommunikativ bakgrund för att inte lämna oklara element i texten eller underskatta publikens kunskaper. Detta analyseras bland annat i översättningarna av *Män som hatar kvinnor* i de följande kapitlen.

3. Metodologi och mål

Analysen består av jämförelsen av romanens två översättningar, engelsk och kroatisk, i förhållande till svensk original. På grund av romanens imponerande omfång omfattar analysen inte hela romanen utan sex kapitlar, nämligen kapitlar 1, 3, 9, 15, 23 och epilog, som totalt omfattar 112 sidor. Dessa sex kapitlar omfattar ungefär en femtedel av romanen och de

valdes för analys eftersom de innehåller exempel på alla specifika skillnader som kan upptäckas i romanen som helhet. Analysen är gjort på det viset att exemplen från den svenska originalen och de engelska och kroatiska översättningarna listas och jämförs parallellt. Exempelen som analyseras är ibland ett eller två ord eller fras och ibland hela meningar och även hela avsnitt av text. Exempelen på engelska och kroatiska är markerade med grå färg och specifika skillnader i översättningarna är understrukna för att bättre betona det som är viktigt. Analysen är delat in i underkapitel enligt teman som analyseras.

Arbetets mål är att analysera engelsk och kroatisk översättning för att försöka upptäcka upprepande element i båda översättningar som möjligtvis speglar normer och översättningsstrategier som råder i engelsktalande länder (USA och Storbritannien i det fallet) respektive Kroatien. Översättning är en kulturell verksamhet och när man översätter från ett språk till ett annat översätter man från en kultur till en annan. Därför påverkas översättning av kulturella attityder och ideologin som råder i en kultur, vilket utan tvivel speglas, på mer eller mindre betonat sätt, i de normer som följs i översättning inom en viss kultur.²³ Analysen är ett försök att upptäcka sådana normer och tendenser som påverkar översättarnas strategier och som eventuellt är tecken på vissa kulturella mönster i översättning i en ”stor” kultur som den angloamerikanska i förhållande till en ”liten” kultur som den kroatiska.

4. Analysens resultat

Det här kapitlet är centralt för arbetet eftersom det är här man presenterar resultaten av analys av romanen och dess översättningar. Kapitlet delas i tre underkapitel, nämligen en kulturkomparativanalys, en språklingsvistik analys samt övriga utgivningsbetingade frågor. De underkapitlen indelas också i mer specifika underavdelningar, som till exempel analyseringar av kulturspecifika översättningssvårigheter och översättarnas lösningar, syntaktiska, stilistiska eller semantiska skillnader i texterna, missuppfattningar och fel samt utgivarens beslut som direkt påverkade översättningar och översättarnas textbehandling.

4.1 En kulturkomparativanalys

Här visas resultaten av analys av översättningar av kulturspecifika och kulturellt markerade element; likaså finns här också resultaten av analys av översättarnas beslut som kan ge oss en

insikt om deras tillhörande kulturella normer som föreskriver hur man ska översätta eller översättningsstrategier man följer. Resultaten är grupperade i fyra kategorier.

4.1.1 Svenska institutions- och organisationsnamn

Det visas här hur man överförde namn på olika svenska institutioner, företag och organisationer som nämns i romanen. Det finns ganska stora skillnader i engelska och kroatiska översättningar och det finns också skillnader på vilket sätt man behandlar verkliga respektive påhittade namn.

I början av romanen räknas upp representanter för olika medier som vill få Mikael Blomkvists yttrande efter hans rättegång och där står det följande:

”Låt se ... *Aftonbladet*, *Expressen*, TT, TV4 och ...” (SV 13)

”Let's see ... *Aftonbladet*, *Expressen*, T.T. wire service, T.V.4, and ...” (EN 9)

”Da vidimo... *Aftonbladet*, *Expressen*, TT, TV4 i ...” (HR 15)

Här är det klart att i engelska utgåvan beslutade översättaren att förklara att TT (förkortning för Tidningarnas Telegrambyrå) är en svensk nyhetsbyrå, medan i kroatisk översättning finns det ingen förklaring eftersom översättaren antingen antog att det inte spelar en så viktig roll att det bör förklaras, eller att det är helt klart från sammanhanget att denna förkortning står för ett mediehus.

Sedan finns några namn på olika svenska företag och institutioner, vilka Keeland och Černok översatte på ett helt olikt sätt. Här nämns både verkliga och påhittade namn. Exempelen är följande:

”Hur mycket vet du om SIB-programmet? [...] SIB stod för Styrelsen för Industriellt Bistånd, ett projekt som backades upp av regeringen och som leddes av representanter för ett tiotal stora svenska företag. [...] LO var med på ett hörn, som garant [...] Det var tunga företag som ABB och Skanska och sådana.” (SV 23-4)

”How much do you know about the A.I.A. programme? [...] The Agency for Industrial Assistance was a project that was backed by the state and administered by representatives of about a dozen big Swedish firms. [...] The Swedish Trade Union Confederation, L.O., also joined in as a guarantor [...] Heavy industries like A.S.E.A. Brown Boveri and Skanska Constructions and the like.” (EN 19-20)

”Koliko si upoznat s programom SIB? [...] SIB je kratica za Styrelsen för Industriellt Bistånd²⁴, projekt koji je podržala Vlada i koji su vodili predstavnici

desetak velikih švedskih kompanija. [...] Sindikati su tu držali jedan kut kao garanciju [...] Bile su to velike kompanije kao ABB, Skanska i takve.” (HR 25-6)

Här speglas en stor skillnad i översättningsstrategier som den amerikanske och den kroatiska översättaren följde – medan den första tenderade att använda domestication, föredrog den andra foreignisation. Keeland bestämde att översätta förkortningen SIB som A.I.A. och att överföra organisationens namn bara på engelska. Černok höll å andra sidan kvar den originella förkortningen och gav organisationens svenska namn och satte en fotnot med namnets översättning till kroatiska. Nästa element är namnet LO, som är förkortad av Landsorganisationen i Sverige, den största sammanslutning av fackliga arbetstagarorganisationer i Sverige. Keeland använde en deskriptiv översättning som beskriver vad LO egentligen är – en facklig sammanslutning – och han höll kvar förkortningen LO. Till skillnad från SIB, som är en fiktiv organisation i Larssons bok, höll Keeland kvar förkortningen LO förmodligen eftersom det handlar om en verklig organisation som har en stor vikt i Sverige och har drygt 1,5 miljoner medlemmar.²⁵ Černok undvek namnet LO och översatte det bara som fackföreningar. När det gäller företagsnamn, nämligen ABB och Skanska, lämnade Černok dessa originella namn utan att tillägga något; däremot detta, ersatte Reg Keeland förkortningen ABB med företagets fulla namn, A.S.E.A. Brown Boveri, eftersom detta namn på det internationella företaget förmodligen är mer bekant i anglosaxiska länder. Likadant tillade han ordet ”constructions” företaget Skanska för att förklara att det är en byggkoncern. Kroatiska översättaren lämnade källkulturens namn och använde fotnoter att förklara dem, men hon tänkte det inte viktigt att ge tilläggsinformationer om fackföreningen och företagen. Amerikanske översättaren anpassade tvärtom alla namn till engelska språket men han också tillade informationer om nämnda facket och företagen.

Sedan finns ett annat exempel där översättarna måste besluta mellan domestication och foreignisation i fall av ett företagsnamn:

”På 1990-talet jobbade jag på Handelsbanken.” (SV 28)

”I worked at Handelsbanken in the ‘90s.” (EN 24)

”Devedesetih sam godina radio u Trgovačkoj banci.” (HR 30)

Skillnaden här är hur man tolkar namnet Handelsbanken – en av de största bankerna i Norden med kontorsrörelse i Sverige, Norge, Danmark, Finland och Storbritannien och dotterbolag i tiotal länder.²⁶ Eftersom Handelsbanken har sina kontor i både Storbritannien och USA lämnade Keeland namnet i original. Eftersom det inte finns den banken i Kroatien, valde Željka Černok domestication metoden och översatte bankens namn, som bokstavligen betyder en handelsbank. Här var det enklare att översätta namnet eftersom det inte spelar någon roll

senare i handlingen och att kalla den "Handelsbanken bank" skulle vara namndubbling. Trots detta var det kanske inte det bästa möjliga beslut att översätta namn av verkliga institutioner och även Černok skrev i kommentar på sin översättning att man inte översätter namn som t.ex. *Financial Times*.

I det följande exemplet finns det skillnader i tolkningen av svenska tidningsnamn:

"Henrik Vanger satt i soffgruppen i sitt arbetsrum där han hade *Hedestads-Kuriren*, *Dagens Industri*, *Svenska Dagbladet* och båda kvällstidningarna på bordet. [...] Texten var skriven av en kolumnist i randig kavaj som tidigare arbetat på *Finansmagasinet Monopol*" (SV 158)

"Vanger was sitting on a sofa in his office where he had the *Hedestad Courier*, *Dagens Industri*, *Svenska Dagbladet* and both national evening papers on the coffee table. [...] The article was written by a columnist who had previously worked for *Monopoly Financial Magazine*" (EN 146)

"Henrik Vanger je sjedio na sofi u radnoj sobi, na stolu su bili rašireni *Hedestads-Kuriren*, *Dagens Industri*, *Svenska Dagbladet* i oba večernja lista. [...] Tekst je napisao jedan od kolumnista u prugastom sakou koji je prije radio za *Finansmagasinet Monopol*" (HR 155)

Här handlar det igen om domestication och foreignisation, men det finns undantag. Željka Černok fortsatte sitt tillvägagångssätt när det gäller svenska namn och överförde alla tidningsnamn som de ursprungligt var, vilket har en särskild vikt när man vet att två av de fyra tidningar som nämns här i texten är verkliga svenska tidningar (*Svenska Dagbladet* och *Dagens Industri*) och två, *Hedestads-Kuriren*²⁷ och *Finansmagasinet Monopol* är påhittade tidningar. Som hon sa i en privat korrespondens, är hon av åsikt att det inte finns något verkligt skäl att översätta eller anpassa svenska tidningsnamn om man vet att namnen av stora och bekanta tidningar som *Financial Times* till exempel översättas aldrig till andra språk. Reg Keeland gjorde här en blandning mellan de två ovannämnda metoder och lämnade originella namn av *Dagens Industri* och *Svenska Dagbladet* men han översatte de andra två tidningsnamnen till engelska. Det kan antas att Keeland lämnade de originella verkliga tidningsnamnen på grund av att läsare kan vara bekanta med dessa namn och översatte de påhittade för att göra det lättare för läsarna att förstå att det är tidningsnamn.

Sedan finns ett annat exempel där översättarnas beslut skiljer sig när det gäller foreignisation eller domestication av ett institutionsnamn:

"en sådan där fullvärdesprodukt som två grabbar på KTH i Stockholm hade skapat" (SV 170)

”one of those full-value products that two men at the Royal Technical College had created” (En 158)

”jedan od onih vrlo korisnih proizvoda koje su napravila dva tipa s fakulteta elektrotehnike KTH u Stockholmu” (HR 167)

I det här fallet nämnas KTH – Kungliga Tekniska högskolan, som är ett statligt tekniskt universitet i Stockholm. Larsson använder bara förkortningen eftersom den är bekant bland svenska publiken, men i översättningar förväntar publiken en sorts förklaring. Černok höll sin översättningsstrategi och lämnade förkortningen KTH och tillade informationen att det är ett tekniskt fakultet i Stockholm. På det sättet har det originella namnet behållits och läsarna fick veta vad KTH är. Keeland gjorde igen det som han brukade göra och ersatte förkortningen med högskolans fulla namn vilken han översatte till engelska. Det som inte är så förståeligt här är det faktum att han för något skäl utelämnade informationen att högskolan är i Stockholm.

Sedan följer ett exempel där Larsson ger ett företagsnamn som innehåller företagets verksamhet, nämligen byggverksamhet. Keeland och Černok överförde detta namn på olika sätt:

”företaget V&C Bygg hade rott hem en stororder på åtskilliga miljoner” (SV 425)

”the V&C Construction Company clinched an order worth several million” (EN 404)

”građevinska firma V&C Bygg potpisala [je] ugovor za veliki posao od nekoliko milijuna” (HR 414)

Här föreställde ordet ”bygg” i det (fiktiva) företagets namn en sorts problem för översättarna. Det ordet visar företagets verksamhet och för svenska läsare är det klart att det är ett byggföretag, men det har ingen betydelse för utländska läsare. Keeland valde igen att översätta namnet så han ersatte ordet ”bygg” med engelsk ”construction company” och gjorde det en beståndsdel av företagets namn. Černok valde att behålla ordet ”bygg” i namnet och premodifierade det med nominalfrasen ”građevinska firma”. Det löste problemet med läsarnas förståelse men sett från en semantisk synpunkt är det egentligen dubblering eftersom namnet på kroatiska är nu ”byggföretag V&C Bygg”; kanske skulle det ha varit bättre att utelämna ordet ”bygg” och ha ”byggföretag V&C” eftersom det egentligen inte är ett verkligt företag.

Larsson nämner i ett kapital olika politiska rörelser som existerade i Sverige under andra världskriget. Det exemplet är ett gränsexempel eftersom här nämns både namn och ett kulturspecifikt begrepp. Båda översättarna hade samma tillvägagångssätt vid tolkning av namnen:

”Helt klart var att bröderna anslöt sig till Per Engdahls fasciströrelse Det Nya Sverige. Harald Vanger hade därefter lojalt följt Per Engdahl genom åren, först till Sveriges Nationella Förbund, därefter till Svensk Opposition och slutligen in i Nysvenska rörelsen [...] *I min brors fantasier hade Auschwitz kunnat vara beläget i Dalarna.*²⁸ [...] att hans bror på 1950-talet hade anslutit sig till den politiskt betydelselösa men komplett stolliga sekten Nordiska Rikspartiet, NRP.” (SV 178-9)

”It was quite clear that the brothers all joined Per Engdahl’s fascist movement, the New Sweden. Harald had loyally followed Per Engdahl over the years, first to Sweden’s National Union, then to the Swedish Opposition group, and finally the New Swedish Movement [...] *In my brother’s fantasies, Auschwitz could have been located in Dalarna.*²⁹ [...] in the ‘50s Greger had joined the politically ineffectual but totally crackpot sect called the Nordic National Party.” (EN 166-7)

”Bilo je posve jasno da su se braća pridružila fašističkom pokretu Pera Engdahla Nova Švedska. Harald Vanger je nakon toga godinama lojalno pratio Pera Engdahla, prvo u Švedskoj nacionalnoj udruzi, nakon toga u Švedskoj opoziciji i konačno u Pokretu za novu Švedsku. [...] *U maštanjima moga brata Auschwitz se mogao nalaziti u Dalarni.*³⁰ [...] njegov brat pedesetih godina [se] pridružio nevažnoj, ali potpuno maloumnoj sekti Nordijska državna partija.” (HR 175-6)

Här nämns ett antal verkliga svenska politiska rörelser som inte längre finns och som inte har någon politisk eller kulturell vikt idag. De rörelserna existerade under andra världskriget och samlade svenska nazister och de andra som stödde Hitlers Tyskland och rasistiska politiken. Eftersom dessa namn inte spelar någon viktig roll i handlingen och föreställer ingenting för utländska läsare, gjorde både Černok och Keeland samma sak: de domesticerade och översatte namnen till kroatiska respektive engelska. På grund av detta att de rörelserna inte existerar längre och att de inte hade någon större betydelse då de var levande, fanns det inget skäl att behålla dess originella namn i översättningarna. Det var lättare för läsarna att få de översatta namn som verkligen signalerar att det handlar om nationalistiska rörelser. Den enda skillnaden mellan två översättarnas hanteringar av det här avsnittet var förklaring respektive icke-förklaring av landskapet Dalarna. Henrik Vanger sa att hans bror var en så fanatisk nazist att han även drömde om ett koncentrations- och förintelseläger som Auschwitz i Dalarna, ett av Sveriges landskap. Dalarna är ett idylliskt, ruralt landskap i centrala Sverige där en av de vanligaste traditionella symboler för Sverige, dalahäst, har sitt ursprung. Reg Keeland gav inga tillägsinformationer om Dalarna medan Željka Černok använde en fotnot där hon förklarar att det handlar om ett idylliskt svenskt landskap. Förklaringen här spelar en ganska

viktig roll eftersom den gör det lättare att förstå att den nazistgestalt som det handlar om i texten var en obarmhärtig man som skulle vilja se ett förintelsläger mitt emellan ett av Sveriges idylliska område. Användning av fotnoten här var egentligen ett drag som hjälper läsarna att bättre förstå vad Larsson menade precis med Dalarna.

4.1.3 Geografiska begrepp

I romanen nämns många verkliga platser i Sverige, mestadels i Stockholm. Några av de har särskilda kulturella betydelser och dessa referenser inte är bekanta för publiken utanför Sverige. Här är exempel på hur Černok och Keeland handlade detta.

På sidan 20 (SV) får man veta var Mikaelns lägenhet står och det beskrivs några stadsdelar av Stockholm:

”Lägenheten hade två fönster i vindskupor och ett gavelfönster med utsikt över takåsarna mot Riddarfjärden och Gamla stan. Han såg en glipa vatten vid Slussen och hade utsikt mot Stadshuset.”

”The apartment had two dormer windows and a gable window with a view of the rooftops towards Gamla Stan, Stockholm's oldest section, and the water of Riddarfjärden. He had a glimpse of water by the Slussen locks and a view of City Hall” (EN 16)

”Stan je imao dva stropna prozora i još jedan na bočnoj strani kuće s pogledom preko krovova prema Riddarfjærdenu i staroj gradskoj jezgri Gamla Stan. Mogao je vidjeti dio vode kod Slussena i imao pogled na gradsku vijećnicu.” (HR 22)

Här finns en skillnad i antal detaljer som översättarna ger om dessa stadsdelar: medan Černok förtydligade bara att Gamla stan är Stockholms historiska centrum, tillade Keeland också att Riddarfjärden är en vattenyta, en fjärd egentligen, och att Slussen är en vattensluss. Det handlar inte om normer i översättning till kroatiska eller engelska, utan bara översättarnas personliga åsikter om vad som är betydelsefullt och skulle förtydligas för läsarna.

Sedan finns ett annat exempel där en känd gatudel av Stockholm nämns i romanen och översättarna har olika vis att tolka det:

”*Millenniums* redaktion låg mitt på Götgatspuckeln, ett kontorsplan ovanför Greenpeaces lokaler. Hyran var egentligen aningen för dyr för tidningen [...]” (SV 61)

”*Millennium’s* offices were in the centre of the trendy section of Götgatan, above the offices of Greenpeace. The rent was actually a bit too steep for the magazine [...].”

(EN 54)

”Redakcija *Millenniuma* nalazila se na zavoju Götgatan, a ured kat iznad ureda Greenpeacea. Najamnina je zapravo bila previsoka za novine [...].” (HR 62)

Här nämns en gata i Stockholm som svenskarna känner och behöver ingen förklaring men det är inte fallet med utländska publiken. Trots detta lämnade Černok namnet Götgatan just som det, medan Keeland tillade informationen att det ligger i centrum av en trendig stadsdel, vilket gör det faktum att hyran som tidningen betalar är kanske för dyr klarare för läsarna. En annan sak är att Černok tolkade ordet ”puckeln” i Götgatpuckeln som en kurva förmodligen eftersom det verkliga Greenpeace kontoret i Stockholm ligger på hörnet av Götgatan och Hökgatan. Ordet puckeln här betyder egentligen att det är en del av Götgatan som ligger på en höjd och det är just den del av gatan som betraktas som den mest trendiga delen av staden.

4.1.4 Personer och händelser

Det följande underkapitlet handlar om hur översättare löste problem med namn på verkliga personer från Sverige och verkliga händelser från Sveriges historia som nämns i boken. Två översättare hade tämligen olika tillvägagångssätt i sådana fall.

I en avsnitt av texten nämns två (inom Sverige) välbekanta entreprenörer och industriledare:

”Han saknade Stenbecks yviga manér och vek inte ut sig i pressen som Barnevik.” (SV 25)

”He lacked Jan Stenbeck's flamboyance and did not spread himself all over the tabloids like Percy Barnevik.” (EN 21)

”Nije imao Stenbeckovo pretjerano ponašanje i nije ga bilo po svim novinama kao Barnevika.” (HR 27)

I detta fall är det iögonenfallande att Larsson bara gav entreprenörernas efternamn eftersom de är välkända inom källkulturen, Sverige. Kroatiska översättaren lämnade dessa efternamn som i originalen, eftersom de varken har någon betydelse för läsarna i Kroatien, eller spelar en viktig roll i sammanhanget. Amerikanske översättaren beslutade tillägga industriledarnas förnamn troligen på grund av detta att både personer var relativt kända i USA (Barnevik studerade och gjorde business i USA och Stenbeck bodde där också³¹) och kanske med antagandet att läsaren som skulle vilja ta reda på vem dessa personer var kunde lättare hitta på

informationer om dem på nätet eller från andra källor om både förnamn och efternamn var tillgängliga.

Sedan nämns några svenska politiker och stora politiska skandaler som upprörde Sverige i 1980-talet. Här är sätten på vilka de två översättarna hanterade detta:

”inget i hans ögon kunde vara sämre än ytterligare tre år med Gösta Bohman som finansminister och Thorbjörn Fälldin, eller möjligen Ola Ullsten, som statsminister. Följaktligen hade han utan större entusiasm röstat på Olof Palme och istället fått ett statsministermord och Bofors och Ebbe Carlsson.” (SV 67)

”there being nothing in his imagination worse than three years more with Gösta Bohman as finance minister and Thorbjörn Fälldin (or possibly Ola Ullsten) as prime minister. So he had voted for Olof Palme, and got instead the assassination of his prime minister plus the Bofors Scandal and Ebbe Carlsson.” (EN 59-60)

”zato što je smatrao da ništa ne može biti gore od još tri godine s Göstom Bohmanom kao ministrom financija i Thorbjörnom Fälldinom ili možda Olom Ullstenom kao premijerom. I tako je bez većeg entuzijazma glasao za Olofa Palmea i umjesto toga dobio ubojstvo premijera i Bofors³² i Ebbe Carlssona.³³” (HR 68)

Det här avsnittet av texten innehåller flera namn av svenska politiker och nämner politiska skandaler som inte har någon betydelse för publiken utanför Sverige. Ingen av två översättarna tillade ytterligare informationer om politikerna – de har en betydelse bara för svenskar och det skulle ta för mycket att förklara vem de är. Här förutsatte både Černok och Keeland läsarnas kommunikativa bakgrund eftersom de som vet någonting om Sverige skulle ha hört om statsminister Olof Palme och hans mord, medan de andra politiker nämnda här spelade ingen viktig roll internationellt. Å andra sidan när det gäller skandaler med vapentillverkaren Bofors och bokförläggaren Ebbe Carlsson skiljs Černoks och Keelands tillvägagångssätt. Keeland anförde bara att det var en skandal som gällde Bofors och han gav inga informationer om Ebbe Carlsson. Černok slöt sig antagligen till att det finns för flera okända element i detta avsnitt och satte två fotnoter som kort förklarar vad som hände i båda affärerna. Genom sin användning av fotnoter valde Željka Černok att ingripa sig i romanens handling som den som förklarar de element som annars skulle ha antagligen inte varit förståeliga för läsarna. Ett sådant tillvägagångssätt fortsatte hon vidare i romanen.

I det följande exemplet upprepas översättarnas behandlingar som förr i romanen; nämligen, beslutade Černok igen att använda fotnoter medan Keeland valde inte att agera:

”En annan Sandhamnsbild visade Fredrik Vanger och hans fru Ulrika tillsammans med Anders Zorn och Albert Engström vid ett bord med öppnade buteljer.” (SV 423)

”Another Sandhamn photograph showed Fredrik Vanger and his wife Ulrika with Anders Zorn and Albert Engström sitting at a table.” (401)

”Druga fotografija iz Sandhamna prikazivala je Fredrika Vangera i njegovu ženu Ulriku kako sjede za stolom s otvorenim bocama vina zajedno s Andersom Zornom³⁴ i Albertom Engströmom.³⁵” (HR 411-2)

Här beskrivs en bild där några medlemmar av Vanger familjen sitter och umgås med två bekanta svenska målare, Anders Zorn och Albert Engström (Zorn var kanske den mest berömda målaren i Sverige då). Trots detta att Zorn och Engström är bekanta i Sverige kan de inte betraktas som världsbekanta målare och det är inte realistiskt att förvänta att publiken utanför Sverige känner de och vet vem de är. Trots detta gav Keeland ingen förklaring att de två är kända målare, han bara överförde meningen just som Larsson hade skrivit den. Černok tvärtom beslutade sig att förklara de två personernas roll och satte två fotnoter som säger att Zorn var en av de mest berömda målarna i Sverige och att Engström också var målare och författare. Om man överblickar sammanhanget ser man att det handlar om Mikael och Henrik Vanger som tittar på bilder från familjen Vangers ärorika historia: dessa bilder visar familjemedlemmar i sällskapet med de mest berömda personerna i Sverige, politiker, konstnärer osv. På grund av detta var det rättfärdigt att tillägga informationen att de två nämnda personer är berömda konstnärer eftersom det visar hur viktig och maktig familjen Vanger var.

I det sista exemplet av kulturella skillnader som analyseras här finns det en gång till ett fall av användning respektive icke-användning av fotnoter:

”så var det den ojämförligt största bubbla i svensk finansvärld som hade brutit sedan Kruegerkraschen 1932. Wennerströmaffären fick alla Gotabankshärvor och Trustorsvindlerier att blekna i jämförelse.” (SV 551)

”then it was by far the biggest bubble to burst in the Swedish financial world since the Kreuger crash of 1932. The Wennerström affair made all the Gotabank imbroglions and Trustor frauds pale in comparison.” (EN 537)

”bio je to neusporedivo najveći mjehur od sapunice koji je prsnuo još od Kruegerova sloma³⁶ 1932. godine. U usporedbi s aferom Wennerström, katastrofe Gotabanke³⁷ i Trustora³⁸ nisu bile ništa osobito.” (HR 541)

Som flera gånger förr, skiljer sig två översättarnas tillvägagångssätt här i hög grad. Larsson nämner tre stora affärer som är väldigt kända, eller mer precist ökända, i Sverige men dessa affärer låter inte bekant för utländska läsare. Reg Keeland beslutade att inte tillägga några informationer om affärerna; utan han överförde texten just som Larsson hade skrivit den.

Željka Černok skrev i förklaring av sitt beslut att det fanns för många okända element i det här avsnittet och hon satte tre fotnoter att förklara varje affär eftersom hon ville informera läsarna. Så hon gav informationerna att kraschen av Kruegerkoncernen orsakade en stor kris i Sverige, sedan att Gotabanken är en bank som förlorade massor av pengar under 1990-talet och nästan gick i konkurs samt att Trustorhärvan var den största företagsplundringen i Sveriges historia i vilken investmentbolaget Trustor plundrades på 620 miljoner kronor. Keeland gav inga informationer om dessa affärer åt läsarna, trots det faktum att de säkert inte vet vad det handlar om; å andra sidan tillade Černok kanske även för flera detaljer när man tar med i beräkningen hela sammanhanget. Möjligen skulle en kombination mellan de två olika tillvägagångssätten ha varit den bästa lösningen i det specifika fallet.

4.1.2 Andra kulturella begrepp och företeelser

Det här underkapitlet handlar om analys av olika andra begrepp och företeelser som är kulturspecifika och som därför har annorlunda betydelse i andra språk och kultur. Två översättare löste problem med sådana element i romanen på olika sätt: ibland gav de förklaring inom texten, ibland trodde de att ingen förklaring behövs och Željka Černok använde fotnoter när hon trodde att något behövs noggrant förklaras.

Här finns en episod där det förklaras hur Mikael Blomkvist fått smeknamnet Kalle Blomkvist:

”den andra kvällstidningen inte kunde avhålla sig från att sätta rubriken *Kalle Blomkvist löste fallet*. Den raljerande texten [...] innehöll ett dussin hänvisningar till Astrid Lindgrens unge detektiv.” (SV 15)

”the other evening paper could not resist using the headline '*Kalle Blomkvist solves the case*'. The tongue-in-cheek story [...] contained references to the young detective in Astrid Lindgren's books for children.” (EN 11)

“druge večernje novine nisu se mogle suzdržati da ne stave naslov '*Kalle Blomkvist riješio zločin*'. Podrugljivi tekst [...] sadržavao je brojne aluzije na mladog detektiva iz knjige Astrid Lindgren.” (HR 17)

Översättaren till engelska, Reg Keeland, tänkte det nödvändigt att förklara att Astrid Lindgrens böcker om Kalle Blomkvist är barnböcker, eftersom angloamerikanska publiken kanske inte är så bekant med den svenska författarinnan. Å andra sidan, verkas den kroatiska översättaren Željka Černok vara övertygad att publiken i Kroatien är välbekant med Astrid

Lindgren som författaren av *Pippi Långstrump* och ansåg att det inte var nödvändigt att tillägga att det handlar om barnböcker eftersom det troligen är självklart.

På sidan 23 (SV) står det att Mikael dricker från en ”nubbe”, som är ett slags brännvin. Keeland översatte detta att han dricker ”aquavit” (EN 18) och Černok tolkade det som att han dricker ”rakija” (HR 25). De översatte den drickan som ”aquavit”³⁹, som är en traditionell typ brännvin från Skandinavien känd också i anglosaxiska länder, och som ”rakija” som är en traditionell kroatisk dricka jämförlig till den som man dricker i Norden.

Sedan finns ett exempel där en av översättningarna kan möjligtvis orsaka en missuppfattning:

”Den där jävla kristna ministern var en varm anhängare av SIB” (SV 24)

”That goddamned minister in the Christian party was an ardent advocate of the A.I.A.” (EN 19)

”Onaj prokleti kršćanski ministar jako je zagovarao SIB” (HR 26)

Här betyder frasen ”den kristna ministern” att det handlar om en minister som är medlem i Kristdemokraterna (KD), ett kristdemokratiskt politiskt parti i Sverige. Amerikanske översättaren tolkade det på detta sätt och sa att det är en minister från det kristna partiet. Kroatiska översättningen är delvis vag eftersom det inte är helt klart att ministern är medlem i Kristdemokratiska partiet, utan låter det som om det handlar om en minister som tillhör den kristna religionen. Adjektivet kristen syftar i det sammanhanget tydligt till tillhörande den kristdemokratiska politiken och inte kristendomen som religion och det kunde ha betonats mer tydligt i översättning.

I det följande exemplet fattade båda översättarna i ett fall samma beslut – att deskriptivt översätta en kulturspecifik term med en mer generell term, medan deras översättningar skiljs i hög grad i det andra fallet:

”Det här var alltså under den borgerliga regeringen. [...] En av deras tomtar hade förväxlat SIB med SIDA och trodde att det handlade om nåt jävla *do gooder*-biståndsprojekt i stil med Tanzania.” (SV 26-7)

”And this was all under the Conservative government? [...] One of their henchmen had confused A.I.A. with the Swedish International Development Authority and thought it was all some damn *do-gooder* project like the one in Tanzania.” (EN 22)

”To je, dakle, bilo pod vladavinom konzervativaca. [...] Jedan od njihovih bedaka pomiješao je SIB i SIDU i mislio da je riječ o nekoj dobrotvornoj pomoći, kao onoj pomoći Tanzaniji.” (HR 29)

I den första meningen nämnas den borgerliga regeringen, som var en politisk allians som styrde Sverige i början av 1990-talet. Borgerliga partier är de med konservativa idéer; Moderaterna, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet. Både Černok och Keeland tolkade den borgerliga regeringen generellt som en konservativ regering, vilket tydligen var den enklaste lösningen med vilken de undvek vidare förklaring vad och vilka borgerliga partier är. I den andra meningen nämns en svensk myndighet – SIDA, en statlig styrelse för internationellt utvecklingssamarbete. Keeland löste problemet med tolkningen av denna akronym genom att skriva myndighetens fulla namn – *the Swedish International Development Authority*⁴⁰ – namnet som originellt är på engelska, vilket gjorde det lättare för honom att förklara det. Medan Keeland använde det faktum att myndigheten har ett engelskt namn hade Černok färre möjligheter med akronymen och hon lämnade den översatt. Det borde kanske inte lämnats utan översättning, eller något annat slags förklaring, på grund av detta att akronymen SIDA används ofta i kroatiska som ett annat namn för sjukdomen AIDS (SIDA är den franska akronymen för den sjukdomen – *Syndrome d'ImmunoDéficiency Acquis*) så det kan vara nog förvirrande för kroatiska läsarna. Ytterligare nämns landet Tanzania, som tillhör de länder som är värst smittade med AIDS⁴¹, också i samma meningen med akronymen SIDA. Dessa fakta kan vidare försämra läsarens möjliga förvirring och missuppfattning av den hela meningen och kontexten. Här kunde en sorts förklaring ha varit ganska nyttigt.

Sedan finns ett exempel av en kulturellt specifik term som båda översättarna lämnade till synes oförklarad:

”Redan första dagen blev Mikael uppkallad till ett samtal där han erbjöds terapi, utbildning på Komvux eller möjligheter till andra studier” (SV 273)

”On his first day, he was called in for a talk and offered therapy, training from Komvux or the opportunity for other adult education” (EN 257)

”Već prvoga dana Mikael je bio pozvan na razgovor u kojem mu je ponuđena terapija, obrazovanje u Komvuxu ili mogućnost nekog drugog studija” (HR 267)

Komvux⁴², som nämns här, är förkortning för Kommunal vuxenutbildning som är en form av vuxenutbildning i Sverige som är motsvarande grundskola och gymnasieskola. Det är en möjlighet som erbjuds Mikael när han är intagen på anstalt. Här är det viktigt att läsarna kan förstå att Komvux är program för utbildning av de vuxna. Černok tolkade det som en form av utbildning och tolkade ”studier” som en högskolenivå. Det är därför inte överhuvudtaget klart att Komvux gäller vuxenutbildning och en läsare kan tolka ordet ”studier” fel och tro att Komvux är ett slags högskole- eller universitetsutbildning som erbjuds även på anstalt. Keeland löste problemet här på ett enklare sätt: han lämnade ordet Komvux utan en förklaring

men tolkade ”studier” som ett annat slags av vuxenutbildning, vilket signalerar att det är vad Komvux handlar om. Eftersom det är en tämligen viktig institution i Sverige, skulle det i varje fall varit bra om Komvux definierades riktigt i översättningarna.

I nästa exempel är det intressant att se hur översättarna löser problem när en traditionell svensk sång nämns i texten:

”Det var en varm och solig majdag. Grönskan hade skjutit fart och Mikael kom på sig själv med att gnola *Den blomstertid nu kommer*.” (SV 286)

”It was a warm and sunny day. New green shoots were appearing, and Blomkvist caught himself humming the old song of spring, 'Blossom Time is Coming'.” (EN 270)

”Bio je topao i sunčan svibanjski dan. Posvuda se zazelenjelo i Mikael se uhvatio kako pjevuši pjesmicu o dolasku proljeća.” (HR 280)

Sången *Den blomstertid nu kommer* är en av de mest välkända och mest omtyckta svenskspråkiga sommarsalmerna idag som alltid sjunges på skolavslutningar före sommarlovet i Sveriges skolor.⁴³ Det finns två saker som faller i ögonen här: majdag och tolkning av sången. Medan Černok överförde majdagen från källtexten, utelämnade Keeland maj från översättningen för något skäl. Månaden maj är någorlunda viktig här eftersom den sången sjunges traditionellt i maj när skolan slutar. Den andra saken är tolkningen av själva sången; Keeland gjorde en trogen översättning av titeln och skrev att det handlar om en sång om vårens ankomst, å andra sidan utelämnade Černok titeln och bara skrev att Mikael sjöng en sång om vårens ankomst. En sådan tolkning från båda översättarna kan betraktas som ett slags kulturellt och även logiskt fel eftersom sången *Den blomstertid nu kommer* tillhör de så kallade sommarsalmerna som, enligt sitt namn, sjunger om sommarens, inte vårens, ankomst och det faktum att handlingen äger rum i maj visar tydligt att man inte förväntar våren längre. Det är inga stora fel naturligtvis men de kan orsaka en smula kulturell missuppfattning eftersom både Černok och Keeland tolkade det enligt kroatisk och amerikansk uppfattning av årstider och natur, inte svensk.

Sedan finns ett intressant exempel av ett kulturspecifikt element som kroatiska läsarna känner bättre än de läsarna i Sverige:

”Han berättade att pengarna från Minosaffären hade använts till vapensaffärer i kriget i Jugoslavien. Wennerström hade gjort affärer med Ustasja.” (SV 506)

”He told us that the money from the Minos affair had been used for weapons deals in the war in Yugoslavia. Wennerström had been making deals with the right-wing Ustashe in Croatia.” (EN 485)

”Ispričao nam je da je novac iz afere Minos korišten za trgovinu oružjem u ratu u Jugoslaviji. Wennerström je trgovao s ustašama.” (HR 495)

Larsson nämner här Ustasja och sätter de i kontext av kriget i Jugoslavien. På grund av det faktum att det finns ett stort antal invandrare från före detta Jugoslavien i Sverige verkas det att han antog att det inte behövdes vidare förklaring och att svenska publiken är tillräckligt bekant med denna term så att de kan förstå. När det gäller läsarna i Kroatien behövdes ingen förklaring eftersom det här är något som de kan väldigt bra. Problemet här är att denna mening kan uppröra läsarna i Kroatien eftersom Larsson inte satte kroatiska fascister Ustasja i andra världskrigetskontext utan i kontexten av kroatiska självständighetskriget (1991 – 1995), vilket inte är historiskt korrekt och kan även kränka läsare. Å ena sida kunde kanske Černok ta bort ordet Ustasja för att inte förarga målpubliken, men å andra sida skulle det kanske ha varit för mycket ingripande av översättaren, särskilt om man vet att Larsson var expert på högerextremistiska grupper som Ustasja och det är inte troligt att han inte viste vad han skrev om. I engelska översättningen tillade Keeland två informationer: den första är att Ustasja var en höger grupp och den andra preciserar att de var i Kroatien. Eftersom brittisk, och särskilt amerikansk, publik förmodligen inte är bekant med termen Ustasja och har kanske en vag bild av kriget i Jugoslavien tänkte det Keeland nödigt att tillägga dessa informationer för att bättre förklara hela kontexten.

Här finns ett exempel i vilket en av två översättarna tolkar fel en term som tillhör svensk journalistjargong:

”Under den kommande veckan skälvde Börssverige då Finanspolisen började utreda ärendet, åklagare kopplades in och en panikslagen säljverksamhet utbröt.” (SV 550)

”During the following week, the Swedish Stock Exchange trembled as the securities fraud police began investigating, prosecutors were called in and a panicky selling spree set in.” (EN 536)

”Tijekom sljedećeg tjedna burzovna se Švedska tresla kada je financijska policija počela istraživati stvar. Dovedeni su tužitelji i došlo je do panične prodaje.” (HR 540)

I det här avsnittet använde Larsson, som var journalist, en term som är typisk för svensk journalistjargong – Börssverige. Den termen omfattar i tidningarna överhuvudtaget alla människor som deltar i börs och allt som händer med värdepapper i Sverige. Det är just hur Željka Černok tolkar det – som den del av Sverige som på något sätt är länkade med börsen. Å andra sidan verkar det att Keeland tolkade Börssverige som ett namn på en verklig börs så han översatte det som ”Swedish Stock Exchange”, institutionen som egentligen kallas Stockholmsbörsen. Trots detta, gör det ingen stor skillnad för läsarna på semantiska fältet

eftersom meningens betydelse inte förändras. Ett annat kulturspecifikt element i detta avsnitt är Finanspolisen – en polis kår i Sverige vars uppgift är att kämpa mot ekonomisk kriminal. En sådan polisavdelning finns också i Kroatien så det föreställde inget problem att sätta Finanspolisen i ett kroatiskt sammanhang. I USA och Storbritannien finns tvärtom ingen sådan offentlig institution så Reg Keeland måste översätta namnet deskriptivt för att förtydliga vad det är.

En sak som Keeland upprepar i hela romanen bör tilläggas här; han lämnade tre svenska ord utan översättning, som i följande exemplen:

”Skål⁴⁴, by the way.” (EN 29)

”Palmgren declared that he would be happy to take on the job of serving as Fröken Salander’s guardian” (EN 152)

”Herr Palmgren was in a critical condition” (EN 153)

Dessa tre ord lämnade Keeland medvetet översatta eftersom som han skrev i en privat korrespondens, tror han att alla (i anglosaxiska länder) vet vad ”skål” betyder och han ville inte ersätta det med ”cheers”; ytterligare, sa han att han hade en särskild anledning till att behålla svenska herr/fröken: enligt honom tvingas alla veta vad *Herr/Frau* betyder på tyska och vad *Monsieur/Madame* betyder på franska därför att de är stora språk. Därför tänkte han det var rätt att publiken får läsa några svenska ord också. Ingen kallar Flauberts *Madame Bovary* ”Fru Bovary”, konkluderade Keeland.

Nästa exempel kan ses som ett exempel som tillhör både lingvistisk och kulturell analys:

”Han var ju faktiskt kompetent och hade jobbat i vikariesvängen på både TT, kvällstidningarna och Ekot.” (SV 62)

”He was competent, of course, and had worked at the T.T. news bureau, the evening papers, and Eko on the radio.” (EN 55)

”Bio je sposoban i čak je i radio na zamjeni u TT-u, raznim večernjim novinama i vijestima na radiju.” (HR 63)

Här nämnde Larsson Ekot, ett förkortat namn på *Dagens eko*⁴⁵, som är Sveriges radios nyhetsprogram. Programmet har haft detta namn sedan 1937 och ordet ”eko” betyder återkastat ljud som i ett nyhetsprogram fick en bildlig betydelse. Eftersom detta namn inte spelar någon roll i texten och det är inte så viktigt att läsarna får veta hur ett nyhetsprogram kallas, översatte Černok Ekot just som nyhetsprogram på radio. Keeland lämnade namnet Eko (i obestämd form!) och tillade att det handlar om radio, men han gav ingen information att det

är ett nyhetsprogram, så det är inte troligtvis att läsarna i USA eller Storbritannien kommer att veta vad Eko är.

I följande exempel behövdes översättarens ingripande i tre fall som gäller kulturspecifika element, ett av vilka är ett geografiskt begrepp:

”en före detta journalistkollega, numera informationsnisse på landstinget, velat imponera på sin nya flickvän och obetänksamt hyrt en Scampi för några dagars oplanerad men romantisk skärgårdssegling.” (SV 21)

”a former journalist colleague, now a P.R. flunky at the county council, wanted to impress his new girlfriend. He had rashly hired a Scampi for a few days of romantic sailing in the Stockholm archipelago.” (EN 16)

”bivši kolega novinar, sada glasnogovornik županijske uprave, koji je htio impresionirati svoju novu curu i ne razmišljajući unajmio jahtu Scampi na nekoliko dana za neplanirano, ali romantično jedrenje po stockholmskom arhipelagu.” (HR 23)

Som sagt ovan, finns det tre saker här som bör observeras: landstinget, en Scampi och skärgårdssegling. Först, landsting är i Sverige den politiska organisation som tillhör varje län och har kommunal beskattningsrätt och ansvarar för vissa samhällsuppgifter som hälso- och sjukvård.⁴⁶ Båda översättarna valde att översätta det genom att använda domestication metoden och använde namn för lika institutioner i sina länder, vilket i det här fallet var det enklaste sätt att översätta ett kulturspecifikt element som inte spelar en viktig roll i sammanhanget. Andra saken här är en Scampi, vilket är en kölbåtsklass som konstruerades av en svensk konstruktör.⁴⁷ Keeland lämnade det bara som ”a Scampi”, på grund av detta att en sådan segelbåttyp antagligen är bekant i Storbritannien och USA, medan Černok tillade en förklaring att det är en båt eftersom det inte är något som kroatisk publik förväntas veta. Den tredje saken här är skärgården: romanens handling (i detta kapitel) äger rum i Stockholm så det är tydligt åt svensk publik vilken skärgård det är. Å andra sidan förklarade båda översättarna att det handlar om Stockholms skärgård eftersom man inte kunde förvänta att en läsare i USA eller Kroatien har en bred kunskap om Sveriges geografi.

4.2 Diskussion

De ovannämnda exemplen visade likheter och huvudskillnader mellan engelska och kroatiska översättningarna av Larssons roman. Båda översättarna måste besluta sig vilka saker tillhör deras publiks kommunikativ bakgrund, dvs. de måste bedöma vilka kulturspecifika element publiken skulle ha aning om och vilka inte för att inte lämna för flera obekanta saker men

också att inte underskatta läsarna. Så till exempel trodde ingen av de två översättarna att de borde förklara vem Astrid Lindgren eller Olof Palme var. Ytterligare fanns det saker som är mer bekanta åt kroatiska publiken än åt publiken i USA/Storbritannien eller tvärtom. Så exempelvis behövde Željka Černok inte förklara kriget i Jugoslavien medan Reg Keeland kunde lämna Handelsbanken utan förklaring. Hur som helst gäller de största skillnaderna mellan den kroatiska och den engelska översättningen två företeelser som reflekterar de normer som råder inom översättarnas tillhörande kulturmiljöer: den första är tendens åt domestication eller foreignisation i översättning och den andra är användning av fotnoter för att förklara obekanta element. Deras tillvägagångssätt skiljer sig också i några fall där en översättare beslutade sig att förklara någonting kort inom texten eller helt utelämna något specifikt element men dessa skillnader är inte så stora och upprepas inte tillräckligt ofta att dra allmänna slutsatser.

En av skillnader som är iögonenfallande är en tydlig avvikelse i användning av domestication eller foreignisation metoder. Željka Černok använde båda metoder beroende på sammanhanget. I exemplen från de analyserade kapitlen använde hon domestication i fyra fall och foreignisation i fem fall. Den första metoden använde hon i exemplen som "Handelsbank" som blev "Trgovačka banka", "landstinget" som blev "županijska uprava", drickan som dricks från snaps som blev "rakija" eller namn av politiskt betydelselösa nazistiska rörelser i Sverige som blev översatta. Exempelen på den andra metoden är bland andra "SIB" som Černok förklarade i en fotnot, "Komvux", "KTH", "ABB", tidningsnamn och så vidare. Så det kan konkluderas att Černok överhuvudtaget använde foreignisation för viktigare kulturspecifika element medan hon domesticerade de som inte spelar en viktig roll i verklighet och/eller romanen. Å andra sidan dominerar domestication i Keelands översättning. Foreignisation använde han i få fall som med LO fackföreningen, Komvux och namn av verkliga tidningar Dagens Industri⁴⁸ och Svenska Dagbladet. I de flesta fallen finns det exempel på domestication: SIB som blev "A.I.A.", "Den blomstertid nu kommer" som överfördes som "Blossom Time is Coming", KTH som blev "Royal Technical College", Hedestads-Kuriren som blev "Hedestad-Courier" med flera. Det kan konkluderas att Keeland hade tydlig preferens för domestication och lämnade få exempel av foreignisation som undantag. Trots ett sådant tillvägagångssätt ville han lämna några kulturmarkerade element så, som sagt förr, lämnade han orden *skål*, *fröken* och *herr* på svenska med avsikten att lära engelsktalande publiken några vanliga svenska ord.

Den andra stora skillnaden mellan Černok och Keeland är användning eller icke-användning av fotnoter. Reg Keeland använde de aldrig och i en privat korrespondens sa han

att, enligt hans åsikt, en översättare som översätter till engelska som skulle använda fotnoter gör ett fiasko. Som han sa, har fotnoter ingen plats i en roman eftersom de hindrar romanströmning. Därför använde han ofta domestication metoden eftersom ingen skulle annars förstå vad saker som "SIB" betyder. Željka Černok intog tvärtom en helt annan attityd när det gäller fotnoter i romaner. Hon anser att när man översätter en roman som har sitt ursprung i en så att säga "mindre" kultur som kroatiska läsare inte är välbekanta vid är det rätt att sätta fotnoter och informera läsarna om denna kulturs specifika element. I en privat korrespondens förklarade hon sin synpunkt och sa att man inte kan förvänta att kroatiska läsarna vet så mycket om Sverige och svensk kultur för att veta vad Kruegerkraschen till exempel var. På grund av detta använde hon fotnoter att förklara sådana saker eftersom, som hon sa, kan det inte förväntas att läsarna avbryter läsning varje gång för att kolla på sådana saker på nätet eller i andra källor. Hon tycker att läsare bör lära sig nya saker när de läser och tillägger att det särskilt passar till Larssons mål i *Millenniumserien*; som de flesta skandinaviska deckarna uttrycker Larssons romaner en social kritik av svenska samhället och han tänkte det viktigt att läsarna informeras om ekonomiska affärer och kriminal i Sverige. Hon tillade också att hon alltid fick en positiv respons från läsarna när det gäller fotnoter i romaner hon hade översatt och därför ser hon användning av fotnoter som helt rättfärdigt. Det som Černok skrev om fotnoter är i enlighet med det som Goranka Antunović (1996:117) skrev om fotnoter i översättning till kroatiska "[fotnoter] fästar läsarens uppmärksamhet på det faktum att texten är en översättning, vilket läsaren ofta tenderar att glömma [...] de ger måltextläsaren de informationer som översättaren antar är obekanta åt dem, medan en vanlig källtextläsaren är bekant vid dem".⁴⁹ En sådan översättningspraktik är i enlighet med Venutis idé om en foreigniserande text som ständigt påminner läsaren att texten man läser är en översättning. Till skillnad från Černok finns det andra som påpekar fotnoternas baksidor, så amerikan Clifford Landers (2001:93) skriver den följande:

Om det inte finns fotnoter i originalen, då skapar översättningen som innehåller dem en falsk bild. Varför? Därför att de förstör den *mimetiska effekten*, de (flesta) skönlitteratur författarnas försök att skapa illusionen att läsaren verkligen vitnar, eller även upplever, de beskrivna händelserna. Fotnoter avbryter textens strömning genom att störa dess kontinuitet på det sättet att locka blicken, om än kortvarigt, till den information som, även om den är nyttig, avbryter "the willing suspension of disbelief".⁵⁰

Böjelsen för fotnoter i översättning verkar följa nationella linjer. Fransmännen till exempel använder de reguljärt och placerar asterisker även för att beteckna att en fras är "en français dans l'original"⁵¹ [...] I USA varierar praktiken så ens beslut att använda eller undvika fotnoter måste, som flera andra aspekter i översättning, bero på ett personligt beslut.⁵²

Så, de största skillnaderna mellan Černoks och Keelands översättning, domesticerande vs foreigniserande översättning och (icke-)användning av fotnoter, kan betraktas som en resultat av kulturella normer som råder i översättarnas kulturer och av de översättningsstrategier som man väljer. Reg Keeland valde domestication i de flesta fallen då man fick välja en del av den binära motsättningen. När det gällde användning av fotnoter var hans synvinkel motsvarande Clifford Landers och han höll fast vid attityden att fotnoter inte skulle användas i romanöversättning. Željka Černok använde ganska jämvikt domesticerande och foreigniserande metoderna men hon var lite mer benägen att välja foreignisation när det gällde viktigare kulturella drag. Respektive fotnoter tänkte Černok att deras användning var rättfärdig här i romanen på grund av det faktum att Larsson ville att publiken ta reda på samhällsproblem i Sverige. Trots vissa skillnader i översättningsstrategier behöll båda översättarna allt som är nödvändigt för att publiken får samma eller åtminstone väldigt lika upplevelse som de som läste originalen. Det är inte möjligt att dra slutsatser om några generella regler eller översättningsnormer som råder i USA (eller Storbritannien) och Kroatien, i en ”stor” och en ”liten” kultur, eftersom bara två översättningar analyserades här. Trots detta kunde det vara intressant att vidare forska användning av fotnoter eller tillämpning av domestication/foreignisation metoder i översättningar till engelska och kroatiska.

4.3 En språklingvistisk analys

I den här delen av arbetet analyseras språklingvistiska särdrag av översättningarna. Översättningarna analyseras för att upptäcka språkliga skillnader som till exempel skillnader i stilen (bland annat hur man överför slangord, svärord och flera anglicismer), utelämnning av några satsdelar, lösning av grammatiska problem som översättning av bestämda artiklar till kroatiska, syntaktiska skillnader (bland annat meningslängd och betoningsskillnader) samt skillnader i tolkning av vissa betydelser. Ett faktum som är viktigt och bör framhållas när det gäller syntax och stil i engelska översättningen är att inte alla exempel är resultat av översättarens beslut; som redan sagt, gjorde brittiska förläggaren Quercus nämligen hundratals språkliga och stilistiska förändringar i texten.

4.3.1 Semantiska och syntaktiska skillnader

I det här underkapitlet analyseras några exempel i vilka två översättningar skiljer delvis i betydelse och struktur på grund av översättarnas ordval och syntaktiska lösningar. Det finns också exempel på hur man överför svenska gatunamn som har en särskild struktur.

Redan i början finns det ett exempel där en syntaktisk skillnad i översättning resulterar i en semantisk skillnad:

”(...) han [hade] tagit en promenad och slagit sig ned på en kulle där han hade utsikt över stugan, och där han kunde konstatera att det verkade tomt för ögonblicket.” (SV 14)

”(...) he had gone to a hill overlooking their cabin. It seemed empty.” (EN 10)

”(...) svejedno je prošetao i sjeo na jedno brdašće s kojega je imao pogled na njihovu vikendicu te je konstatirao da je u tom trenutku bila prazna.” (HR 16)

Här finns två tydliga skillnader; den första är utelämnning av en del text och den andra är en semantisk förändring. Medan Željka Černok överförde exakt som Larsson skrev att Mikael hade tagit en promenad, utelämnades detta för något skäl från den engelska översättningen. Det är inte klart om det utelämnades av översättaren eller av förläggaren under granskningen och det spelar i alla fall inte en viktig roll. Det andra fallet är å andra sidan viktigare: medan Černok inte förändrade någonting med Larssons mening och satsdelar bröt Keeland meningen i två delar. Med detta förändrade han betydelsen genom att betona det faktum att stugan verkade tomt och han förändrade semantiska roller på det viset att han utelämnade Mikael som aktör som konstaterade att stugan verkade tomt och ersatte det med en neutral, aktörlös sats.

I det nästa exemplet finns ett fall i vilket semantiskt perspektiv förändrades i en av översättningarna.

”Om vi får nya prenumeranter så gillar de förmodligen vad som redan står i tidningen.” (SV 284)

”If we’re getting new subscribers then it means that they like what we’re running already.” (EN 268)

”Ako dobivamo nove pretplatnike, to valjda znači da im se sviđa ono što je sada u novinama.” (HR 278)

Här finns en skillnad i sättet på vilket Keeland överförde syntaktiska funktioner. Medan i originalen och i kroatiska översättningen sattes fokus på objekten, det som står i tidningen, förändrades denna mening i engelska versionen på det viset att översättaren inledde subjekten ”we” som inte finns i originalen. Det förändrar inte betydelsen överhuvudtaget

men det gör en skillnad att det som står i tidningen inte är viktigt, utan att det som ”vi” gör i tidningen är det som fokus är på.

När det gäller gatunamn hade översättarna ett liknande tillvägagångssätt. Željka Černok tillade i början av romanen ordet ’ulica’, kroatiskt ord för gata, för att förklara att till exempel Bellmansgatan eller Götgatan är gator. Senare utelämnade hon ordet ”ulica” eftersom hon antog att läsarna skulle ha uppfattat att namn som slutar på -gatan är gatunamn och därför undvek hon namndubbling och lämnade alla gatunamn i romanen som de var i originalen. Reg Keeland gav inget tillägg åt gatunamn, utan lämnade han alla namn som i originalen eftersom han antog troligtvis att läsarna skulle kunna förstå genom sammanhanget att platsen där någon bor eller har kontor på är en gata. I några delar av romanen utelämnade Keeland gatunamn från meningar, men det hände bara om han inte trodde att dessa namn var nödvändiga för handlingen. Samma gäller namn på öar; i början tillade Černok ordet ”otok” (”ö”) för att signalera att t.ex. Bullandsö är en ö, och senare lämnade hon dessa namn i originella formen, vilket Keeland gjorde hela tiden. På det viset kunde läsarna uppfatta att alla gatunamn och namn på öar i svenska är sammansättningar i formen namn+gata(n) och namn+ö(n). Andra statsdelar som Söder, Riddarfjärden osv. lämnade båda översättarna som i originalen.

Här tilläggs en analys som inte gäller semantik eller syntax, utan ett grammatiskt särdrag i svenska som inte har ekvivalens i kroatiska men som måste överförts på något sätt ändå. Bestämmdhet eller species är inom grammatiken en term för böjningskategorin bestämd/obestämd form hos substantiv och ibland vissa andra nominala ord. I svenskan anges bestämmdhet hos substantiv med hjälp av suffix -(e)n/-(e)t i singular och -en/-na i plural och med hjälp av framförställd bestämd artikel den/det/de för utrum singular, neutrum singular och plural. Bestämmdhet i svenska finns också hos adjektiv som får bestämdhetssuffix -a/-e när de framförställs av en definitiv artikel, genitiv eller ett possessivt pronomen. Germanska språk som svenska och engelska tillhör den grupp språken som innehåller denna grammatiska kategori. I kroatiskan, å andra sidan, som i de flesta slaviska språken, finns den kategori inte.⁵³ Därför, till skillnad från Keeland som inte hade några problem med bestämmdhet i översättning till engelska, måste Černok finna lösningar hur att överföra bestämmdhet till kroatiska. Här följer några exempel på detta:

”Den där jävla kristna ministern” (SV 24) → ”Onaj prokleti kršćanski ministar” (HR 26)

”Det förtäckta hotet...” (SV 161) → ”Ta je zamaskirana prijetnja...” (HR 158)

”Mannen verkade jäktad” (SV 157) → ”Muškarac je izgledao kao da je u žurbi” (HR 154)

”Den raljerande texten” (SV 15) → ”Podrugljivi tekst” (HR 17)

De fyra meningarna ovan visar på vilka sätt Černok brukade lösa bestämdhetsproblem i kroatiska. I de första två exemplen är det tydligt att hon använde demonstrativa pronomina för att hänvisa till ett bestämt element som i svenskan speglades med en bestämd artikel och ett suffix. I tredje exemplet tillade Černok ingenting utan förväntade hon att läsarna kommer att uppfatta att det handlar om ett bestämt element på grund av det bredare sammanhanget. I fjärde exemplet använde Željka Černok ett bestämt adjektiv i kroatiska för att hänvisa till bestämdhet i svenska men på grund av det faktum att bara ett litet antal läsare är bekanta vid bestämda adjektiv i kroatiska språket är det troligtvis att de flesta skulle inte förstå den meningen på grund av adjektivet utan på grund av sammanhanget.

4.3.2 Tolkningsavvikelser och missuppfattningar

Här listas några exempel på de fall där Černoks och Keelands tolkningar av samma sak är avvikande, vilket kan påverka läsarens uppfattning. Det finns också fall där en av översättarna tydligt missuppfattade ett begrepp.

Det här exemplet handlar om hur översättarna tolkar namnet som en förbrytargäng fått.

”Tidningarna döpte dock om dem till Björnligan, vilket lät lite mer seriöst” (SV 14)

”The newspapers renamed them the Bear Gang, which sounded more sinister” (EN 9)

”Ali novine su ih prekrstile u Medvjedu ligu, što je zvučalo malo ozbiljnije” (HR 16)

Här finns skillnad i sättet på vilket översättarna tolkar ordet ”liga”. Enligt svenska ordböcker⁵⁴ har detta ord primärt en negativ betydelse och föreställer ett förbrytargäng eller en grupp människor med ohederliga mål. Därför översatte Keeland det som ”gang”, vilket är i överensstämmelse med både betydelsen och sammanhanget. Å andra sidan översatte Černok det med kroatiska ordet ”liga”, som kan betraktas som ett falsk vän fall i detta sammanhang eftersom dessa ord stavas och låter lika men deras innebörder är olika. Till skillnad från det svenska ordet, har ”liga” i kroatiska primärt en positiv eller neutral betydelse och föreställer en samling personer som har ett gemensamt mål.⁵⁵ Eftersom svenska ordet ”liga” bäst motsvarar kroatiska ordet ”banda”, som betyder en grupp människor med kriminell eller ohederlig verksamhet, kan det här exemplet betraktas som en missuppfattning på grund av fonologisk likhet och stavningslikhet.

Sedan kommer ett fall där en av översättarna tydligt missuppfattade betydelse av ett ord, vilket resulterade i en helt förändrad mening av denna sats.

”Han hade tidigare arbetat ihop med en av dem och på en fest några år tidigare hade han nästan lyckats ragga upp en annan – Hon från TV4.” (SV 16)

”One of the journalists there had at one time worked with him. And at a party some years ago he had nearly succeeded in picking up one of the reporters – the woman from *She*⁵⁶ on T.V.4.” (EN 11)

”Nekad je radio s jednim od njih, a na nekoj zabavi nekoliko godina ranije, gotovo mu je uspjelo zavesti onu ženu s TV4.” (HR 17)

Det är tydligt här att Keeland hade en fel uppfattning av Larssons användning av pronomenet *Hon* skrivet med stor bokstav H. Larsson gjorde det för att hänvisa till en specifik kvinna från TV4 som han nämnde förr och i stället att ge henne ett namn, föreställde pronomenet med stor bokstav hennes namn. Željka Černok tolkade det precis på sådant sätt och kallade henne ”den kvinnan från TV4”. Från Keelands översättning kan det konkluderas att han tolkade ordet ”Hon” som ett namn på ett tv-program på kanalen TV4, eftersom han tolkade det som ”kvinnan från *Hon* på TV4” och han även kursiverade ordet ”*She*” som om det var programmets namn. Eftersom det inte finns ett sådant program på TV4⁵⁷ är det klart att Keeland missuppfattade sammanhanget i det här fallet.

I det följande fallet finns det ett uttryck som kan ses som tvetydigt och på grund av detta skiljer sig två översättningar:

”När informationsnissen och hans enfaldiga sällskap gått upp för att dansa runt midsommarstången...” (SV 23)

”When the P.R. guy and his silly girlfriend went off to dance around Midsummer pole...” (EN 18)

”Kada su glasnogovornik i njegovo glupo društvo otišli na kopno kako bi plesali oko ivanjskog stupa...” (HR 25)

Den primära betydelsen av ordet ”sällskap” i svenska är ens samvaro eller en person eller grupp personer som man är tillsammans med. Hur som helst, har det ordet också andra betydelser och en av de vanligaste är att sällskap betyder den person som man är kär i, ens flickvän eller pojkvän. Denna tvetydighet var en av anledningarna till att två översättarna tolkade ordet sällskap på olika sätt. Den andra anledningen var att sammanhanget inte är helt klart eftersom det nämns att informationsnissen ville segla för att imponera på sin flickvän, men det står att ett annat par och Mikael var med på seglingen också. Det orsakade situationen där översättarna kunde tolka sällskap på två sätt men vidare i texten står det att Mikael

stannade på båten och umgicks med bara en gammal vän som han träffade under seglingen, så det implicerar att båda paren hade gått att dansa, inte bara nissen och hans flickvän, därför verkar det att Željka Černok var rätt när hon översatte sällskap som en grupp människor. Trots detta kan det inte betraktas som ett fel att Keeland tolkade det som ”flickvän” eftersom denna information inte förändrar någonting i texten verkligen.

På sidan 32 (SV) dricker Mikael med en vän till honom och de skålar med det vanliga uttrycket ”skål”. Som sagt förr i kulturella analysen, beslutade sig Keeland inte att översätta några svenska termer, varav en är ”skål”, för att lära engelsktalande publiken några vanliga svenska ord. I detta exempel lämnade Keeland också ”skål” i original (EN 29). Černok översatte på andra sidan ”skål” med ”nazdravlje” (HR 36), vilket inte är något som man säger vanligt på kroatiska när man skålar, utan tvärtom är ”nazdravlje”⁵⁸ ett utrop när någon nyser. Det är möjligen att översättaren förvirrade uttrycket ”nazdravlje” som sägs när någon nyser med det liknande utropet ”u zdravlje”, som är en av de utrop man använder för att skåla på kroatiska. Det är också möjligt att översättaren kommer från en del av Kroatien där man säger ”nazdravlje” när man skålar, men det utropet är ändå regionalt begränsad.

I det följande exemplet handlas det igen om en utelämning av en del som kanske inte är oviktig och tilläggning av informationer:

”(…) Mikael [kunde] konstatera att det var en hederlig gammal AK4 av precis det slag han själv nyligen varit gift med under ett års militärtjänst.” (SV 15)

”(…) he could tell that it was a good old AK4, the rifle that had been his constant companion for the year of his military service.” (EN 10)

”(…) Mikael je mogao utvrditi da je riječ o staroj dobroj automatskoj pušci AK 4, upravo onakvoj s kakvom se mnogo družio za vrijeme svoga jednogodišnjeg vojnog roka koji je nedavno završio.” (HR 17)

Trots att Larsson skrev bara att det var en AK4, tillade båda översättarna informationer att det är ett eldhandvapen, eller mer precist ett helautomatiskt eldhandvapen. En annan information, det att Mikael nyligen slutade sin militärtjänst saknar för något skäl i engelska versionen. Det faktum att adverbet ”nyligen” inte överfördes till engelska skulle inte vara betydelsefullt om man inte visste att man gjorde militärtjänst i Sverige då man fyllde 18 år (militärtjänst i Sverige avskaffades 2010). På grund av detta var det tydligt betydelsefullt att Larsson ville betona att Mikael Blomkvist, en man i 40-års ålder, gjorde sin militärtjänst just nyligen.

4.3.3 Stilistiska skillnader

Stilistiska skillnader är förmodligen oftaste skillnader mellan två översättningar. Det är inte ovanligt, eftersom stilen är en särskild kategori inom språket som har flera små nyanser.

Det följande exemplet visar en av många skillnader i stilen som är rotade i fundamentala skillnader bland tre språken:

”Hur fan hade det kunnat gå så snett?” (SV 21)

”How in God’s name had things gone so wrong?” (EN 16)

”Kako je sve moglo poći tako krivo?” (HR 23)

Här använde Larsson en svordom, fan, för att betona Mikaelns indignation över dåliga händelser i hans liv. Keeland ersatte svordomen med det engelska uttrycket ”in God’s name”, som passar bra i sammanhanget eftersom ordet ”fan”, som betyder djävulen, också har en negativ mening om det betraktas från ett kristet perspektiv, just som missbruket av Gud’s namn i Keelands översättning. Ordet fan är en typisk svensk svordom som, sett från kroatiskt perspektiv, inte kan verkligen betraktas som en svordom, utan hellre som ett ord som används för att lite förstärka och betona uttryckets betydelse. Det uttrycket skulle inte betraktas som förolämpande för människor. Sett från ett sådant perspektiv beslutade sig Černok att utelämna svordomen och inte att använda något kroatiskt motstycke eftersom det inte finns något passande motstycke i kroatiska som inte skulle låta för starkt i det sammanhanget. Som hon skrev i en privat korrespondens, har svenska svordomar en mycket ”mildare” betydelse än de kroatiska och översättaren måste besluta på grund av sammanhanget hur det ska tolkas för att inte använda ett för starkt uttryck och markera stilen fel. I det här fallet var det helt rätt att utelämna svordomen.

Sedan finns ett exempel som innehåller en iögonenfallande stilistisk skillnad när det gäller ordregister:

”Alltsammans hade varit en slump som hade sitt upphov i att en före detta journalistkollega, numera informationsnisse på landstinget...” (SV 21)

”It began by chance, all because of a former journalist colleague, now a P.R. flunky at the county council...” (EN 16)

”Sve je bila slučajnost kojoj je povod bio jedan bivši kolega novinar, sada glasnogovornik županijske uprave...” (HR 23)

Skillnaden här är i sättet på vilket översättarna överförde ordet (informations)nisse, som är en föråldrad och informell term för en man som tjänstgör som en manuell arbetare eller har en oviktig befattning; dvs. den termen har en smula hånande betydelse eftersom den hänvisar till ens oviktighet. Reg Keeland översatte nisse som ”flunky”, vilket också är en föråldrad term i engelska⁵⁹ och dess betydelse motsvarar nisse riktigt både enligt mening och stil. Å andra

sidan använde Željka Černok ordet ”glasnogovornik”, som passar i sammanhanget när det gäller betydelsen, men stilistiskt låter detta ord för formellt och det innehåller inte det hånande drag som de svenska och engelska exemplen innebär.

Här finns ett exempel i vilket översättarnas överförande av en vardaglig term skiljer sig:

”Wennerström fick 60 mille varav 54 investerades.” (SV 28)

”Wennerström got sixty million, and invested fifty-four million of it.” (EN 23)

”Wennerström je dobio 60 milja, od kojih je 54 investirao.” (HR 30)

Skillnaden här gäller stilen: medan Černok följde Larssons vardaglig stil och använde ett slangord ”milja” att översätta ”mille”, som är en vardaglig förkortning av ordet ”miljon”. Keeland å andra sidan ignorerade detta och översatte det med en standard term, ”million”. Det här exemplet har ingen särskild betydelse i texten men det är en av flera element av vardagliga språket i romanen och det var kanske inte ett riktigt beslut att inte översätta detta på ett mer informellt sätt eftersom det exemplet är en av de flera som speglar romanens stil överhuvudtaget.

Det nästa exemplet handlar också om skillnaden i ordregister:

”Det fanns som mest femton anställda, de flesta av dem gamla kärringar.” (SV 30)

”There were at most fifteen employees, the majority of them old women.” (EN 26)

”Bilo ih je maksimalno petnaest zaposlenih, većina njih stare babe.” (HR 33)

Skillnaden här är igen i det hur formellt eller informellt ett uttryck låter. Uttrycket i frågan är ”kärring”, en nedsättande och vardaglig term för en äldre kvinna. Det uttrycket används i ett sammanhang där Mikael pratar med en gammal vän och deras prat är ganska informellt överhuvudtaget. Željka Černok uppfattade det och använde också en vardaglig term, ”babe”, för att överföra samma stil som Larsson. Reg Keeland tänkte kanske att det inte var viktigt att överföra det med ett informellt uttryck, eller förändrades det kanske av utgivaren för politiska korekthetens skull. Hur som helst, överfördes kärringar i engelska översättningen med en neutral term – ”women”.

Sedan finns ett exempel där skillnaden mellan översättningar är i stilen men också i det att en av översättarna inblandade en dimension som inte fanns i originalen:

”Jag har skött mig själv sedan jag var tio år, ditt jävla as!” (SV 168)

”I’ve taken care of myself since I was ten, you creep!” (EN 156)

”Ja se brinem za sebe od svoje desete godine, prokleti idiote!”⁶⁰ (HR 165)

När man översätter skällsord är det inte lätt att välja det rätta ordet som kommer att ha en tillnärmelsevis samma betydelse som i originalen. Termen ”as” förstärkad med det vanligaste

svärordet ”jävla” används för att förolämpa någon och ordet ”idiot” i kroatiska motsvarar det ganska riktigt. När det gäller ordet ”creep” som Keeland använde kan det ses som implikation av en annan betydelse än den som Larsson gav. Detta ord används i engelska för att säga att någon är en väldigt obehaglig person och det används ofta för att beskriva en sexuellt äcklig person eller en pervers. Det är möjligt att Keeland var påverkad att använda det ordet eftersom mannen till vilken det refererar visade sig senare i romanen som en pervers och våldtagare, men det är något som läsarna inte kunde veta i den här episoden i romanen.

Det nästa exemplet visar igen en stark skillnad i stilen, vilket ger en förändrad betydelse till meningen:

”Jag är djupt missnöjd’, sa Erika. [...] ’Jag kritiserar inte. Jag är bara missnöjd.’”
(SV 282-3)

”I’m really pissed off,’ Berger said. [...] ‘I’m not criticising. I’m just pissed off.’”
(EN 266-7)

”Vrlo sam nezadovoljna’, rekla je Erika. [...] ’Ne kritiziram. Samo sam nezadovoljna.’” (HR 276-7)

Skillnaden här är ganska stor när det gäller stilen i svenska och kroatiska upplagor i jämförelse till den engelska upplagan. Medan Černok överförde ordet ”missnöjd” på ett stilistiskt neutralt sätt, som det ordet är i originalen, finns i engelska översättningen uttrycket ”pissed off” som dess motstycke. En neutral term som ”missnöjd” ersattes med en term som är ganska vardaglig, nästan ett slanguttryck, som yttrar inte bara att någon är missbelåten, utan också att den är förargad och besviken. I en privat korrespondens med Keeland förklarade han att han inte hade använt en sådan vardaglig term här, utan att utgivaren ersatte hundratals ord och uttryck med synonymer som man tänkte passade bättre. Det gjordes utan Keelands medgivande.

4.3.4 Idiomatiska uttryck och fraser

I den här underkapitlet analyseras översättarnas strategier för översättning av idiomatiska uttryck, fraser och stående uttryck. Det kan vara väldigt svårt att översätta sådana uttryck och därför krävs det olika översättningsstrategier.

I det följande exemplet finns ett svenskt idiom som har ett motstycke i engelska, men inte i kroatiska:

”(...) sekunder därefter gick storen ned, medan skepparen rörde sig som en skållad råtta för att lägga rodret rakt i hålet och samtidigt ordna en tamp i fören.” (SV 22)

”(...) seconds later the main came down, while the skipper moved like a scalded cat to guide the rudder straight for the slot and at the same time ready the line from the bow.” (EN 17)

”(...) nekoliko sekundi kasnije veliki se jarbol spustio, dok se jedriličar kretao kao opečeni štakor kako bi usmjerio kormilo ravno u slobodni prostor i istovremeno dobacio kraj užeta na mol.” (HR 24)

I den här meningen använde Larsson ett idiomatiskt uttryck – att röra sig som en skållad råtta – vilket betyder att man rör sig väldigt snabbt. Keeland hade inget problem med detta eftersom i engelska finns ett helt motsvarande idiom – ”to move like a scalded cat”. I kroatiska språket finns inget motstycke som passar detta idiom och Černok måste besluta hur hon skulle överföra det i översättning. Hon översatte uttrycket troget och införde ett nytt uttryck i kroatiska. Det är inte ovanligt att en översättare beslutar att införa ett främmande idiom i sitt språk och det kan hända att idiomet blir accepterat i det andra språket. Trots detta, är det inte klart här i sammanhanget att uttrycket ”att röra sig som en skållad råtta” betyder att röra sig väldigt snabbt, så det är inte mycket troligt att ett sådant vagt idiom kommer att införas i kroatiska. På grund av detta skulle det eventuellt ha varit ett bättre beslut att parafrasera eller utelämna idiomet.

Sedan följer ett annat exempel i vilket översättarna måste välja hur de skulle översätta ett idiomatiskt uttryck:

”När luften gått ur ballongen på 1990-talet och den ena direktören efter den andra tvingats utlösa sina fallskärmsavtal...” (SV 25)

”When the bubble burst in the ‘90s and one managing director after another was forced to cash in his golden parachute...” (EN 21)

”Kada je raskoš devedesetih završila, a direktori su jedan za drugim bili prisiljeni uzeti otpremninu...” (HR 27)

Här finns idiomatiska uttrycket ”luften gått ur ballongen” som används inom ekonomi och betyder att en tillfällig lyckad business period har kommit till sitt slut. I engelskan finns det motstycket ”the bubble burst” som Keeland använde, men i kroatiskan finns det inget sådant uttryck. I det här fallet beslutade Željka Černok att parafrasera idiomet enligt sammanhanget och tolkade det som att perioden av lyx på 1990-talet hade kommit till sitt slut. I det här fallet var det helt rättfärdigt att förklara idiomets mening på det viset.

I det nästa exempel finns ett svenskt stående uttryck som två översättarna tolkade på olika sätt:

”Frode funderade en stund. ’Sanningen att säga så vet jag inte.’” (SV 420)

”It’s not my province and I have no idea,’ Frode said.” (EN 399)

”Frode je neko vrijeme razmišljao. ‘Da budem iskren, ne znam.’” (HR 409)

Det som skiljer sig här är uttryck ”It’s not my province” i den engelska översättningen. I originalen använde Larsson uttryck ”sanningen att säga” och Černok översatte det med ett kroatiskt motstycke ”da budem iskren”. Båda uttrycken används för att ännu mer betona att det som man säger verkligen är sanningen. Det uttryck som Keeland använde matchar inte det originella uttrycket enligt betydelse eftersom det betyder att temat som diskuteras inte er ens särskild intresse eller fältet man vet mycket om. Därför, istället för att advokat Frode säger att han säger sanningen verkar det i engelska översättningen att han säger att det inte är en sak av hans direkta intresse. Skillnaden är tydligt och tillräckligt stor att det kan betraktas som en missuppfattning.

Det sista exemplet som analyseras här innehåller ett bildligt uttryck som båda översättarna tolkade deskriptivt men deras uppfattningar skiljer sig ändå:

”När han var tjugotvå år hade han plockats in till Vangerkoncernens huvudkontur av Henrik Vanger. Han var uppenbarligen begåvad och sågs kanske som en påläggskalv.” (SV 426)

”When Gottfried was twenty-two, he was brought into the main office of the Vanger corporation by Henrik Vanger. He was obviously talented and they may have been grooming him to take over.” (EN 406)

”Kada su mu bile dvadeset i dvije godine Henrik Vanger ga je stavio u glavni ured Koncerna Vanger. Bio je očito nadaren i možda je smatran osobom s dobrim izgledima.” (HR 416)

Skillnaden mellan översättningarna är i sättet på vilket man tolkade ordet ”påläggskalv”. Det blidliga uttrycket betyder att någon som kallas påläggskalv är en framtidsman som man satsar på. I sammanhanget är det tydligt att Vanger familjen sökte efter en familjemedlem som skulle vara tillräckligt skicklig för att ta över koncernen när Henrik Vanger avgår i pension. Därför står det att man förväntade att den unge och kunnige Gottfried skulle ta denna roll; han var Vangers påläggskalv. Ett sådant ord som helt motsvarar påläggskalv finns varken i engelska eller i kroatiska och därför beslutade sig båda översättarna att beskriva vad det betyder. Željka Černok överförde det som att Gottfried var en man som hade stora chanser men hon preciserade inte vilka chanser det var. Å andra sidan tog Keeland hänsyn till det bredare sammanhanget och överförde betydelsen som att Gottfried var den som Vangerfamiljen förberedde för att ta över koncernen i framtiden. Trots det faktum att både

förklarade uttrycket deskriptivt kan det sägs att Keeland var den som överförde betydelsen mer precist när man tar hänsyn till kontexten.

Som sagt i arbetets inledning använde Larsson ett stort antal engelska ord och uttryck i romanen så att Keeland skrev på sin blogg att Larsson var en europeisk författare som ofta lät som om han var amerikan. I romanen finns flera uttryck som de följande: *a Swedish success story*, *cash-flow problem*, *cover story*, *fuck you*, *miss Big Tits*, *freak*, *deep throat*, *sightings* med flera andra. Naturligtvis, överförde Keeland alla dessa uttryck i sin version, men Černok beslutade inte att göra det. Istället översatte hon alla engelska uttryck till kroatiska eftersom hon betraktade engelska också som ett främmande språk som bör anpassas. I stället för engelska uttryck, som ofta tillhörde slang, satte Černok huvudsakligen neutrala kroatiska uttryck. I en korrespondens sa hon att enligt hennes erfarenhet kan inte flera människor som tycker om deckare engelska väldigt bra; de flesta människor som är äldre eller inte högutbildade kan bara få engelska uttryck och för dem skulle många anglicismer i romanen ha varit ett problem. Hon tänkte att det inte var nödvändigt att lämna anglicismer i texten och förklara dem i fotnoter och därför översatte hon alla engelska ord till kroatiska. Det kan ses som en bra lösning sett från en pragmatisk synpunkt, men det måste också understrykas att ett sådant beslut från översättarens sida förändrade i viss grad romanens stil och dess intryck på läsarna som inte får se att i Sverige använder man flera anglicismer i vanligt tal.

4.4 Diskussion

När det gäller språklingvistiska skillnader mellan två översättningarna har analysen visat några upprepande element. De språkliga skillnader som upprepas oftast är stilistiska skillnader, semantiska skillnader, olika tolkningar (eller missuppfattningar) och utelämnningar. I kroatiska översättningen måste översättaren besluta också hur att hantera specifika språkliga saker som bestämdhet och anglicismer. Det var översättarens uppgift att följa vissa textlingvistiska normer, som kan vara antingen generella eller särskilda.

En sådan särskild norm ser man i Željka Černoks hantering av engelska uttryck i texten; hon beslutade att inte överföra engelska uttrycken som Larsson använde i originalen, utan översatte hon alla engelska fraser till standard kroatiska. Det var ett medvetet beslut som hon genomförde i hela texten, som hon sa, på grund av åsikten att den breda kroatiska publiken inte skulle förstå de engelska elementen tillräckligt bra. En annan sådan norm är tydlig hos båda översättarna när det gäller gatunamn – de båda lämnade suffixet -gatan i alla

gatunamn i romanen och på det viset gjorde de publiken van vid detta ords betydelse i svenska. När det gäller bestämda och obestämda former i svenska måste Željka Černok fatta beslut hur detta ska överföras till kroatiskan i vilken en sådan grammatisk kategori inte finns. När man analyserar detta är det klart att Černok satte sin särskilda strategi i det fallet och behandlade bestämda former på tre sätt: hon använde demonstrativa pronomina, bestämda adjektiv i kroatiska eller stöd sig på sammanhanget för att indikera att det handlar om ett bestämt element i texten.

De andra skillnaderna, nämligen stilistiska och semantiska skillnader berodde på översättarnas egna uppfattningar och tolkningar av texten, medan ett antal fall i vilka betydelser tolkades fel var grundade på missuppfattningar, vilket naturligtvis händer när man översätter en så lång roman som den här. Utelämningar som hände i ett antal fall i den engelska versionen berodde på förläggarens beslut att ta bort delar som betraktades som onödvida; på det hade översättaren, enligt sin påstående, ingen påverkan. Till slut kan det konkluderas att till skillnad från kulturella skillnader i översättningarna när det gäller språkliga skillnader finns det inte några element som kunde spegla vissa allmänna normer i översättarens kultur, utan beror språkliga skillnader på översättarnas (och förläggarens) personliga beslut.

4.5 Utgivningsbetingade skillnader

Analysen omfattar här några skillnader och frågor som kan betraktas som varken kulturella eller språkliga skillnader. De skillnader som listas här skapades på grund av antingen förläggarens beslut eller individuella fel i översättning. Det finns inte många sådana skillnader, men det ändå finns några som bör nämnas här eftersom de spelar en ganska viktig roll.

Förmodligen är den största skillnaden mellan två översättningarna, men också mellan originalen och engelska översättningen, romanens titel. Larssons roman heter *Män som hatar kvinnor* och Željka Černok gjorde en trogen översättning med titeln *Muškarci koji mrze žene*. Titeln i engelska upplagan har egentligen ingenting att göra med den originella betydelsen; den heter *The Girl with the Dragon Tattoo*. Enligt Reg Keelands påståenden, som han yttrade både på sin blogg och i en privat korrespondens, var det inte titeln som han valde; egentligen översatte Keeland titeln på samma sätt som Černok – den kallades *Men Who Hate Women*. Men förläggaren Quercus fattade beslut, som Keeland inte viste om, att romanen ska kallas som sagt ovan – *The Girl with the Dragon Tattoo*. Det är inte klart varför förläggaren valde

just det namnet eftersom dess betydelse inte alls matchar den originella titelns betydelse. Visserligen har Lisbeth Salander en drake tatuerad på sin axel, men det är en liten detalj som nämns bara en gång i romanen och spelar verkligen ingen roll. En sådan titel förändrar också läsarnas förväntningar eftersom titeln skulle innebära att en tjej med en draketatuering är romanens huvudgestalt, medan det egentligen är Mikael Blomkvist. En annan sak som förvånar är att förläggaren valde en titel som kan sägas låter på ett vis begagnad, eftersom en annan världsbästäljare, Tracy Chevaliers roman från 1999, heter *Flicka med pärlörhänge*.⁶¹ Det kan finnas några logiska antagandet varför förläggaren förändrade titeln. En anledning till detta är kanske att man tänkte att den originella titeln var för avslöjande, eftersom titeln som *Män som hatar kvinnor* avslöjar kanske för mycket. Till slutet tar läsaren reda på att brottslingarna är vansinniga mysoginer – egentligen män som hatar kvinnor. I en spänningsroman som den här är det inte målet att läsaren får veta vem som mördaren är före slutet. En annan anledning till detta kan vara att förläggaren var rädd för att den originella titeln inte skulle låta politiskt korrekt, vilket kunde ha hotat bokens försäljning i anglosaxiska länder.

Det var inte den enda förändring som förläggaren gjorde på egen hand. Egentligen gjorde man ett så stort antal förändringar att översättaren Steven Murray beslutade efter granskningen att han inte ville ge lov att en sådan översättning publiceras under hans namn. Efter överläggning med förläggaren godtog han slutligen att romanen publiceras men han krävde att hans namn göms bakom pseudonymen Reg Keeland. Det finns flera saker som förläggaren förändrade som översättaren inte var nöjd med och han listade problemen på sin blogg. En anledning till dessa skillnaders uppkomst är att översättaren är amerikan medan förläggaren Quercus har sitt huvudkontor i Storbritannien. Keeland översatte naturligtvis romanen till amerikansk engelska och på sin blogg påstår han att Larsson lät inte som en europeisk författare, utan att hans stil är i stort sätt amerikansk. Förläggaren ersatte ett stort antal ord som är vanliga i amerikansk engelska med brittiska synonymer, vilket ledde till att Keeland skrev att det ”låter som en helt annan bok”. Det resulterade i situationen att en modern roman med gestalterna som journalister och datahackare vars språk är modernt och som innehåller ett antal slangord fylldes med hundratals föråldrade eller ofrekventa ord som enligt förläggaren lät mer brittiskt, men som sitter egentligen illa i sammanhanget. Ett exempel där ett amerikanskt ord togs bort är när Larsson använde ordet ”advokat”, vilket Keeland översatte som ”attorney”; det ordet betyder inte samma sak i brittisk engelska som i amerikansk och förläggaren tog bort det och ersatte för något skäl ”attorney” med originella svenska termen ”advokat” som verkligen har varken betydelse i brittisk eller amerikansk

engelska. Bland andra förändringar som förläggaren också gjorde själv var förändringen av meningslängd och uteslutning av några meningar i flera fall. De flesta meningar som var längre än tre eller fyra rader i originalen bröts i två eller tre kortare meningar. Några meningar som fanns i originalen uteslutades i brittiska upplagan för okända skäl. Ett annat exempel av förläggarens inflytande på texten är att gestalternas förnamn ersattes med deras efternamn, så det finns situationer att till exempel ett intimt förhållande, mer precis en kärlekstriangel, föreställs inte som en förbindelse bland Erika, Mikael och Greger utan som förhållande bland Berger, Blomkvist och Beckman, vilket inte låter intimt alls. Dessa och flera andra förläggarens ensidiga förändringar och beslut orsakade att översättaren inte ville publicera texten med sitt eget namn och ledde till några verkligen förvirrande situationer i själva texten.

I det nästa fallet finns ett exempel av utelämnning av ett stycke text, vilket Keeland, till skillnad från Černok, praktiserade vid ett antal upprepande tillfällen.

”Hade hon fortsatt så skulle hon utan tvekan ha haft ett betydligt mer högvälönt chefsjobb på någon kanal. Istället hade hon medvetet valt att hoppa av och satsa på Millennium, ett högriskprojekt som hade börjat i en trång och nedsliten källarlokal i Midsommarkransen, men som hade lyckats tillräckligt väl för att några år in på 1990-talet kunna flytta till rymligare och mer trivsamma lokaler i Götagatsbacken på Södermalm.” (SV 69)

”If she had stuck to it, she would undoubtedly have had a managerial job at one of the T.V. channels at a considerably higher salary than she paid herself now. [__]” (EN 61)

”Da je nastavila s tim poslom, sasvim sigurno imala bi mnogo bolje plaćen urednički posao na nekoj televiziji. Umjesto toga, samovoljno je odustala od toga i posvetila se Millenniumu, vrlo riskantnom projektu započetom u tijesnim, ruševnim podrumskim prostorijama na Midsommarkransenu, ali je bio dovoljno uspješan da su se početkom devedesetih mogli preseliti u veći i ugodniji prostor u Götagatsbacken na Södermalmu.” (HR 70)

Det finns ett antal platser i romanen där något utelämnades i engelska översättningen men här är det ganska tydligt att ett större stycke text saknas. Det är varken klart varför det här stycket utelämnades eller vars beslut det var att detta skulle göras, översättarens eller utgivarens. Som Reg Keeland klagade i en privat korrespondens, gjorde utgivaren hundratals förändringar och utelämnningar i romanen efter han hade översatt den så att det var nästan inte längre hans text. Det är antagligen att det stycket ströks av utgivaren men det är inte klart till vilken anledning.

Ett fall till som tillhör den övriga spörsmål kategorin är ett exempel där en av översättarna verkar ha saknat koncentrationen och fel citerade ett avsnitt från bibeln som finns i texten:

”Och han skall slakta ungtjuren inför Herrens ansikte; och Arons söner, prästerna, skola bära fram blodet, och de skola stänka blodet runt omkring på det altare som står vid ingången till uppenbarelsetältet.” (SV 415)

”Then he shall kill the bull before the Lord; and Aaron’s sons the priests shall present the blood, and throw the blood round about against the altar that is the door of the tent of meeting.” (EN 394)⁶²

”Od ovaca ili koza – neka prinese muško bez mane. Neka ga zakolje pred Jahvom, žrtveniku sa sjeverne strane. Neka zatim Aronovi sinovi, svećenici, zapljusnu žrtvenik krvlju sa svih strana.” (HR 404)

Efter en jämförelse av de svenska, engelska och kroatiska översättningarna⁶³ av bibeln kunde det konkluderas att de tre stycken ovan inte citerar samma rader från bibeln. Det visas egentligen att den svenska originalen och engelska översättningen citerar Tredje Moseboken (också kallad Leviticus) kapitel 1, rad 5, medan kroatiska översättningen citerar också detta kapitel från Tredje Moseboken men istället för rad 5 står där en del av rad 10 och rad 11. Rad 5 på kroatiska är den följande: *”Neka zatim zakolje junca pred Jahvom. A Aronovi sinovi, svećenici, neka prinesu krv. Neka njome zapljusnu sve strane žrtvenika koji stoji pred ulazom u Šator sastanka.”* Det kan antas att översättaren gjorde fel här eftersom alla rader i den här bibelboken är väldigt liknande med flera upprepande element och det kan förmodas att Černok kom att citera rader 10 och 11 eftersom rad 12 citeras senare på samma sida i romanen. Trots detta orsakade det felet en ologisk händelse i handlingen: i raden som Černok citerade nämns inte ”uppenbarelsetältet” och det är just det ordet som Salander och Blomkvist kände igen som ett spår som ledde dem till en kyrka (Guds tält) där de hittade på några bevis de hade letat efter. Det här fallet kan betraktas som ett fel som orsakades av översättarens brist på koncentration och det påverkade handlingen på ett vis.

4.6 Försök till slutsats

Analysens generella slutsats är ganska enkel: det är inte möjligt att dra generella slutsatser, utan man kan bara anta vissa saker och föreslå teman som kunde vidare utforskas för att bättre kunna uppfatta den översättningsproblematik som presenterades i arbetet. Det som är säkert är

att det finns tydliga skillnader i sättet på vilket Černok och Keeland översatte samma roman. Dessa skillnader kan kategoriseras i tre grupper: kulturella skillnader, språkliga skillnader och de skillnader som är utgivningsbetingade.

Kulturella skillnader bestod av olika tillvägagångssätt i översättning av namn på svenska institutioner och organisationer, i överföring av geografiska begrepp, i tolkning av verkliga personer och händelser från Sverige samt i handling av andra kulturella begrepp och företeelser. När det gäller namn på svenska institutioner och organisationer var den största skillnad att Keeland tenderade översätta dem till engelska i flesta fall, medan Černok brukade lämna dem i original. Men det kan inte betraktas som en norm som översättarna följde alltid eftersom i några fall domesticerade Černok svenska institutionsnamn medan Keeland valde att lämna dem i original. När det gäller överföring av geografiska begrepp, lämnade båda översättarna sådana begrepp i original och de tenderade tillägga några informationer om platser som nämndes. Det var Reg Keeland egentligen som hade lite mer betonad tendens att förklara geografiska begrepp i fler detalj. Det var just tvärtom med verkliga personer och händelser från Sverige; i flesta fall valde Keeland inte att tillägga något medan Černok tenderade förklara vem och vad det handlar om, ofta med hjälp av fotnoter. Angående andra kulturella begrepp och företeelser berodde översättarnas tillvägagångssätt på sammanhanget och det finns inga element som skulle hänvisa till en särskild strategi hos ingendera.

Språkliga skillnader var följande: semantiska, syntaktiska, stilistiska, skillnader i översättning av idiomatiska uttryck samt missuppfattningar och/eller avvikande tolkningar. När det gäller semantiska, syntaktiska och stilistiska skillnader kan det inte upptäckas något mönster som skulle signalera en viss strategi; allt berodde på översättarnas personliga bedömning. Angående idiomatiska uttryck kan man konkludera att Keeland översatte fler med engelska idiomatiska uttryck medan Černok tolkade idiomatiska uttryckens betydelse deskriptivt i flesta fall. Det kan inte betraktas som en strategi hon använde eller en norm hon följde, utan det var på grund av det faktum att kroatiskan inte innehåller samma eller lika idiomatiska uttryck som svenskan, medan å andra sidan finns det flera lika idiom i engelskan och svenskan eftersom båda språken tillhör den germanska språkfamiljen. Missuppfattningar och avvikande tolkningar kan bara betraktas som tillfällighet.

Utgivningsbetingade skillnader är tydliga och viktiga i engelska versionen, medan kroatiska förläggaren inte påverkade översättning på något direkt sätt. Brittisk förläggare Quercus gjorde mångfaldiga språkliga och stilistiska förändringar i amerikanske översättarens text. Förläggaren tog också bort hela avsnitt av texten och även förändrade titeln. Översättaren

var inte i överensstämmelse med förläggarens beslut och därför publicerades romanens översättning under pseudonym.

Till slut kan det konkluderas att det inte är möjligt att dra allmänna slutsatser om kulturella normer som påverkar engelska och kroatiska översättarens strategier. Analysen omfattade bara två översättningar av samma roman och för att kunna upptäcka särskilda kulturella drag och tendenser i översättning till engelska och kroatiska skulle det behövs en bred och långvarig analys av en stor korpus av engelska och kroatiska översättningar. I så fall skulle man också ta hänsyn till att det finns skillnader i översättning till brittisk respektive amerikansk engelska (som till exempel var tydligt från problem som framkom när brittiska förläggaren förändrade amerikansk översättning av Larssons roman) och man kan inte prata just om översättning till engelska som om det inte fanns skillnader mellan två språkliga varianter och mellan brittisk och amerikansk kultur. Hur som helst, upptäcktes i analysen två tendenser i översättning som kanske speglar allmänna normer i översättning till engelska (brittisk och/eller amerikansk) och kroatiska: nämligen, handlar det om benägenhet att domesticera eller foreignisera kulturspecifika termer och att använda eller icke-använda fotnoter i litteräröversättning. I översättning av Larssons roman tenderade engelsk översättare domesticera kulturella begrepp och han använde inte fotnoter; kroatisk översättare var mer benägen att foreignisera kulturella begrepp och hon använde fotnoter för att förklara de saker hon trodde kroatiska publiken inte var bekant vid. Slutsatsen är egentligen att det skulle vara intressant att vidare forska tendensen åt domestication respektive foreignisation i översättning till engelska och kroatiska och att undersöka användning av fotnoter i litteräröversättning till två språken.

5. Sammanfattning

I arbetet analyserades engelska och kroatiska översättningar av Stieg Larssons roman *Män som hatar kvinnor*. Romanen översattes till engelska av amerikansk översättare Reg Keeland och till kroatiska av Željka Černok. Översättningsanalys var delad in enligt tre stora aspekter; nämligen, kulturella skillnader och språkliga skillnader med tillägg av de skillnader som var utgivningsbetingade.

Kulturella analysen var delad in i fyra ämne som krävde att översättarna måste välja en viss översättningsstrategi. Temana var följande: översättning av svenska institutions- och organisationsnamn, överföring och tolkning av geografiska begrepp, tolkning av verkliga

personer och händelser från svensk kultur och historia samt översättning av andra kulturella begrepp och företeelser. Översättning av svenska institutions- och organisations namn innehöll exempel på hur man översatte och/eller överförde och tolkade namn på svenska institutioner som tidningar, politiska partier och universitet. Det fanns skillnader i översättningsstrategier mellan två översättare och det fanns också vissa skillnader i behandling av verkliga namn respektive de påhittade. Det fanns också andra kulturella begrepp och företeelser som man i Sverige är bekant vid men som behöver förklaring i en annan kultur. Man nämnde också ett antal verkliga geografiska begrepp och platser i Sverige vars läge och betydelse inte är bekanta utanför Sverige. I slutet av kulturella analysen står analys av översättarnas beslut som gäller de verkliga personer och händelser från svensk historia som nämndes i romanen.

Språkliga analysen innehöll också fyra underkapitel; semantiska och syntaktiska skillnader, översättarnas tolkningsavvikelser och missuppfattningar, stilistiska skillnader samt översättning av idiomatiska uttryck och fraser. Semantiska och syntaktiska skillnader var de som orsakades av översättarnas olika tolkningar av några term och på grund av förändringar i meningsstruktur. Det fanns också ett antal exempel där två översättare hade avvikande tolkningar av samma saker eller när en av dem missuppfattade något. Skillnader i stilen framträdde oftast eftersom stilen är en specifik kategori och det är inte enkelt att alltid få samma nyans i både betydelse och ton. Till slut analyserades översättningar och tolkningar av svenska idiomatiska uttryck, stående uttryck och fraser. Sådana språkliga konstruktioner föreställer en utmaning för översättare eftersom i flera fall kan man inte ersätta idiom från ett annat språk med ett idiom från sitt språk eller just översätta det. I sådana fall måste man välja en strategi hur idiom ska tolkas för att ha betydelse i översättning.

Till slut listades de skillnader som varken kan betraktas som kulturella eller språkliga skillnader. Det handlade om saker som orsakades av översättarnas egna beslut (och fel i några fall) eller förläggarens ingrepp i översättning. Förläggarens ingrepp var särskilt tydligt i engelska upplagan eftersom man gjorde många språkliga förändringar, utelämnade hela avsnitt i romanen och även förändrade titeln utan att komma överens om detta med översättaren.

6. Summary

The purpose of this paper was to carry out a comparative analysis of the English and Croatian translations of the bestselling crime novel *Män som hatar kvinnor* written by the Swedish

writer Stieg Larsson. The English version of the novel was published under the title *The Girl with the Dragon Tattoo* and it was translated into English by the American translator Steven Murray, who used a pseudonym, Reg Keeland. The title of the Croatian version is *Muškarci koji mrze žene* (*Men who Hate Women*) and the novel was translated into Croatian by Željka Černok.

The aim of the analysis was to detect cultural differences and linguistic discrepancies between the two translations that might be an indication of broader social and cultural norms that govern translation processes in Anglo-American countries (in this case, the US and the UK) as opposed to translation norms in Croatia. The main hypothesis was that translators from “dominant cultures”, such as the Anglo-American cultures, are more inclined to domesticate and adapt culturally specific phenomena from other cultures, whereas translators from “small cultures”, such as Croatian culture, tend to convey the original culturally specific content and explain its meaning.

The novel *Män som hatar kvinnor* is a Swedish thriller first published in 2004. It was written by Stieg Larsson, a writer, journalist and magazine editor. The novel is the first book in the trilogy known as the *Millennium* series. Larsson died of a heart attack before the novels were published and they posthumously became world best-sellers with over sixty million copies sold so far. The plot of the first novel, which is analyzed here, revolves around Mikael Blomkvist, a journalist and editor of the political magazine *Millennium* (hence the name of the trilogy) who is found guilty of libel and needs to stay out of the limelight for some time. He accepts the offer of a wealthy industrial Henrik Vanger to work for him as a private investigator and give one last try in solving the forty-year-old case of the disappearance of Vanger’s niece Harriet. In his quest he gets unexpected help from an unusual but brilliant young woman, Lisbeth Salander, a private investigator and computer hacker. Together they discover the wealthy Vanger family’s dark secrets and history riddled with atrocities committed by family members who were part of the Nazi movement, violent religious fanatics, misogynous rapists and murderers. As more and more shocking things from the past unfold, at the end they solve the four decades old mystery. In a thrilling and unpredictable plot Larsson addresses social issues such as violence towards women and corrupt social system. Most critics agree that his characters are vivid and psychologically complex, an unusual feature for most crime fiction, which is certainly one of the reasons why the *Millennium* series became one of the best selling literary works in the 21st century.

The Croatian translation by Željka Černok was published in 2008. The English edition was translated in the same year by the American Steven Murray. However the copyright to

the *Millennium* series was obtained by the British publisher Quercus, which then reworked and sometimes even bowdlerized Murray's translation to such an extent that he claimed on his blog it was no longer his text. The publisher made thousands of changes in style and register, mostly due to differences between American and British English, and some parts of the text were left out. Since the translator could not agree to such substantial interventions by the publisher side, he revoked their right to publish the translation. A compromise was finally reached, but Murray decided that the translation could only be published under the pseudonym Reg Keeland. The English translator was therefore referred to in the paper as Reg Keeland.

Translating a best-seller is a rather specific task because the translator is often expected to make the text as appealing and comprehensible to the target text readership as if it were not a translation at all. Since best-sellers are published primarily with commercial success in mind, the translator is often given the task to bridge every possible gap that might make the text less comprehensible and thus less appealing to mass audience. Such a strategy, which involves adapting and modifying culturally specific and less comprehensible elements for the sake of the target audience, is called domestication. (Venuti 1998:124) By bridging the cultural gaps and modifying cultural specificities according to the target culture expectations one makes a text more easily to comprehend for the target audience, but the question arises how much of the original text is preserved in this way. Many contemporary translation theorists, Lawrence Venuti being one of the most prominent, are strongly critical of such an approach and advocate foreignization instead. The latter approach is in favor of preserving the foreign elements in translation in order to keep the target audience aware that the text they are reading is a translation and a product of another culture. Although such an approach seems more fair to the cultural Other, in case of a best-seller it is not certain that the audience would embrace a text that is filled with culturally unfamiliar elements which they cannot comprehend without further explanation.

The analysis of the two translations, English and Croatian, was a comparison of specific cases where translators had to choose between the two strategies. Due to the size of the novel the analysis only covers six chapters, which contain examples of the specific cases spotted throughout the novel in its entirety. The aim was to detect certain recurring elements in the strategies of the two translators that might reflect cultural norms regarding translations that are dominant in the English speaking countries and in Croatia. The goal was to see whether it was possible to find such patterns that would signal the way a "dominant" culture

(in this case, the US/the UK) responds to elements of foreign culture in the text as opposed to the approach in a “small” culture (in this case, Croatia).

The results of the analysis are divided into three larger sections and several subsections. The three main sections deal with the cultural comparative analysis, linguistic analysis and the analysis of publishing-related differences. The first section, the cultural comparative analysis, is divided into four subsections; namely, the analysis of translations of the names of Swedish institutions and organizations, the way Swedish place names and locations were conveyed, the way actual persons and events from Swedish history are rendered and the rendering of other culture-related phenomena. The second section, linguistic analysis, is also divided into four subsections: semantic and syntactic differences, stylistic differences, the rendering of idiomatic expressions, and the analysis of mistakes and divergent interpretations in both translations. The last section deals with textual differences caused by direct interference by the publisher.

In the analysis of the names of various Swedish institutions and organizations that are mentioned in the novel there are significant differences between the two translations. Keeland was more inclined to domesticate such names; for example he translates a government agency named *SIB* as A.I.A. – the Agency for Industrial Assistance. Černok on the other hand conveys the original abbreviation and the full name in Swedish and then places a footnote to explain its meaning. She continued placing explanations in footnotes throughout the novel, while Keeland did not use footnotes at all. Overall, Keeland tended to domesticate institutional names more often than Černok, but she also used this strategy in several cases.

In the case of place names that are mentioned in the novel, both translators conveyed all the original names. Both of them opted to add further information or explanation for some of the toponyms, depending on its importance in the plot and in reality. It may be concluded that Keeland tended to explain place names in somewhat more details.

In the rendering of actual people and events from Swedish history and culture there are also considerable differences in the translators’ approach. In such cases Keeland did not offer any explanations, but rather left everything just as it was in the original. Željka Černok, on the other hand, placed footnotes to explain each important historical name or event; for example she explained in footnotes that Anders Zorn was a famous Swedish painter from the beginning of the 20th century, that Ebbe Carlsson was a publisher who caused a huge political scandal in the 1980s, or that *Krueger* crash was a case of bankruptcy of the big *Krueger* concern that triggered a severe economic crisis in Sweden. It can be concluded that the

Croatian translator was more interested in bringing the Swedish culture closer to the Croatian audience, whereas the English translator did not seem to consider such elements as important.

When it comes to the rendering of various other cultural phenomena, such as Kalle Blomkvist, a character from children's book, or *Komvux*, a form of adult education in Sweden, the two translators approached such elements differently from case to case. No consistent strategy could be discerned in their translations.

The linguistic analysis did not show many significant differences that might be described as a consistent translation strategy or norm being followed. The cases of semantic, syntactic and stylistic differences were merely instances of slightly different interpretations. Differences in style mostly meant that one translator used a stronger term than it was in the original, or that one of them used a neutral term where there might have been an informal one or vice versa. In the cases of divergent interpretations it was usually some detail that the translator missed and rendered differently than in the original. Mistakes were few and not many of them could be seen as serious mistakes, as none of them seriously affected the meaning of the text. The only thing that followed a certain pattern in the linguistic part of the analysis was the way the translators dealt with Swedish idioms. In most cases Reg Keeland used synonymous English idioms in his translation, whereas Željka Černok usually explained idiomatic expressions descriptively (paraphrased). However, this cannot be seen as a result of a strategy, but rather as a result of linguistic similarities and differences between Swedish and the two languages the novel was translated into. Since both English and Swedish are Germanic languages, they share a number of same or similar idiomatic expressions. On the other hand, Croatian, as a Slavic language, differs more from Swedish and in most cases the translator could not find Croatian idioms that would match those in Swedish.

The publishing-related differences were mostly caused by the interference of the British publisher in the American translator's text. The publisher took the liberty to change thousands of words, expressions and sentences in the text and to leave out whole segments without previously asking for the translator's consent. The final result was so different from Keeland's original translation that he decided not to use his own name, but rather a pseudonym in order to avoid responsibility for the incoherence and stylistic discrepancies that occurred due to the publisher's superfluous interventions in the text.

In conclusion, no real conclusions can be drawn. There are certain patterns and recurring strategies detected in the analysis that might reflect cultural norms that govern translation into English and Croatian, but it is obviously not possible to make any general conclusions based on the partial analysis of only two translations of the same novel.

Nevertheless, this analysis might direct some future research in the field of translation. For instance, it would be interesting to carry out a large scope study regarding domestication and foreignization in translation in the USA and/or the UK as opposed to Croatia. Another thing that could be the subject of a future research is the attitude towards the use of footnotes in literary translation in English speaking countries and in Croatia.

7. Sažetak

Ovaj rad bavi se analizom engleskoga i hrvatskoga prijevoda romana *Män som hatar kvinnor* švedskoga pisca Stiega Larssona. Roman je na engleski preveo američki prevoditelj Reg Keeland pod naslovom *The Girl with the Dragon Tattoo*, a na hrvatski ga je pod naslovom *Muškarci koji mrze žene* prevela Željka Černok. Cilj je analize bio otkriti kulturološke razlike i jezična odstupanja u engleskome i hrvatskome prijevodu. Analiza je podijeljena u tri veće cjeline: analizu prijevoda kulturno uvjetovanih pojmova, jezičnu analizu te razlike vezane uz izdanje i izdavača. Analiza kulturno uvjetovanih pojmova podijeljena je na nekoliko tema: prevođenje imena švedskih institucija i organizacija, prijenos i tumačenje geografskih pojmova i mjesta, objašnjavanje značenja stvarnih osoba i događaja iz švedske kulture i povijesti te prevođenje drugih pojmova vezanih uz švedsku kulturu. U ovome dijelu analize obratila se pozornost na prevoditeljske strategije, točnije odabiranje podomaćivanja (*domestication*) ili potuđivanja (*foreignisation*)⁶⁴ pojmova iz druge kulture. Također je zanimljiv stav dvoje prevoditelja po pitanju uporabe fusnota. U jezičnoj analizi prijevoda istražuju se sljedeće teme: semantičke, sintaktičke i stilističke razlike, razlike u prevođenju idiomatskih izraza i fraza te razilaženje u tumačenjima i/ili prevoditeljske pogreške. Posljednji dio analize bavi se razlikama od originala i promjenama u prijevodima koje su nastale pod izravnim utjecajem izdavača.

Ključni pojmovi: prijevod, podomaćivanje (*domestication*), potuđivanje (*foreignisation*), fusnote.

Slutkommentarer

---

¹ Alla biografiska informationer om Stieg Larsson är tagna från: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Stieg_Larsson>

² Enligt artikel i tidningen *Expressen*: <<http://www.expressen.se/noje/1.2479459/millenniums-miljonsucca>>

³ Recension av Magnus Eriksson: <http://www.svd.se/kultur/litteratur/skickligt-konstruerad-deckargata_31377.svd>

⁴ Recension på websidan: <<http://dagensbok.com/2005/12/15/stieg-larsson-man-som-hatar-kvinnor/>>

⁵ Vidare i texten används de följande förkortningar för Larssons roman: SV = svensk utgåva, EN = engelsk utgåva, HR = kroatisk utgåva.

⁶ "Simplicity of language, reliance on stereotypical and trite images, the absence of psychological subtlety" OBS.: alla citatöversättningar i arbetet är författarens egna översättningar.

⁷ Alla informationer om det temat är fått genom privat korrespondens med Reg Keeland (Steven Murray) och från hans blogg <<http://reg-stieglarssonsenglishttranslator.blogspot.com/2009/01/reg-keeland-on-blogosphere.html>>

⁸ "a cultural form that hews to the popular aesthetic"

⁹ Enligt Wikipedias lista över bästäljbarböcker är det bara *Harry Potter* och *Twilight-serien* som skrevs i perioden efter 2000 som har sålt fler än *Millenium-serien*. Se: <http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_best-selling_books>.

¹⁰ "publishing a translation can be highly profitable only when it meets expectations that currently prevail in the domestic culture. The publisher's approach to the foreign text, then, is primarily commercial, even imperialistic, an exploitation governed by an estimate of the market at home, whereas the approach of the domestic reader is primarily self-referential, even narcissistic, insofar as the translation is expected to reinforce literary, moral, religious, or political values already held by that reader (this expectation is certainly held by some publishers)."

¹¹ Se artiklar om den stora succén av skandinaviska deckarna i *The Guardian* <<http://www.guardian.co.uk/books/2009/jan/23/scandinavian-crime-fiction>> och *The Wall Street Journal* <<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703657604575004961184066300.html>>

¹² <http://en.wikipedia.org/wiki/Kurt_Wallander>

¹³ "Blomkvist and Salander are vivid and complex creations who lodge in the hearts and minds of readers..." <http://www.quercusbooks.co.uk/book/The-Girl-With-the-Dragon-Tattoo-by-Stieg-Larsson-ISBN_9781849162883>

¹⁴ Kritikern Nick Fraser från tidningen *The Independent* jämför Larssons romaner med Victor Hugos och Charles Dickens verk och kallar dem "blockbusters with a social message": <<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/understanding-swedish-society-through-stieg-larssons-popular-fiction-1796052.html>>.

¹⁵ "fluent translations that produce the illusory effect of transparency, of seeming untranslated. Fluent strategies pursue linear syntax, univocal meaning, current usage, lexical consistency; they eschew unidiomatic constructions, polysemy, archaism, jargon, any linguistic effect that calls attention to the words as words and therefore preempts or interrupts the reader's identification. In fluent translating the emphasis is placed on familiarity, on making the language so recognizable as to be invisible."

¹⁶ "Most literary projects are initiated in the domestic culture, where a foreign text is selected to satisfy different tastes from those that motivated its composition and reception in its native culture. And the very function of translating is assimilation, the inscription of a foreign text with domestic intelligibilities and interests."

¹⁷ "Bad translation shapes toward the foreign culture a domestic attitude that is ethnocentric: 'generally under the guise of transmissibility, [it] carries out a systematic negation of the strangeness of the foreign work' (Berman 1992:5). Good translation aims to limit this ethnocentric negation: it stages 'an opening, a dialogue, a cross-breeding, a decentering' and thereby forces the domestic language and culture to register the foreignness of the foreign text."

¹⁸ "Good translation is demystifying: it manifests in its own language the foreignness of the foreign text."

¹⁹ "A translation of dynamic equivalence aims at complete naturalness of expression, and tries to relate the receptor to modes of behavior relevant within the context of his own culture; it does not insist that he understand the cultural patterns of the source-language context in order to comprehend the message."

²⁰ "For Nida, a 'foreignized' text will simply not draw the desired response from readers. [...] From the perspective of dynamic equivalence, of course, the primary goal for translating the Bible is to enable contemporary readers to read, hear, understand and respond to its message in a way similar to that of the original readers. This goal requires that the text undergo a certain 'domestication.' The text in translation should speak or communicate as clearly as possible in the contemporary readers' language(s) and not appear as a 'foreignizing' text."

²¹ "The communicative background of the addressees, i.e. all their general background knowledge and their knowledge of special areas and subject matters, is of particular importance for translation-oriented text analysis. According to the assessment of the audience's communicative background, a text producer not only selects the particular elements of the code that will be used in the text but also cuts or omits altogether any details which can

---

be “presupposed” to be known to the receiver, whilst stressing others (or even presenting them with extra information) in order not to expect too much (nor too little) of the addressed readership.”

²² ”Textual-linguistic norms [...] govern the selection of material to formulate the target text in, or replace the original textual and linguistic material with. Textual-linguistic norms can either be *general*, and hence apply to translation qua translation, or *particular*, in which case they would pertain to a particular text type and/or mode of translation only.”

²³ jfr. Venuti 1998:67-87.

²³ Här satte översättaren en fotnot som säger: ”Upravni odbor za pomoć industriji”.

²⁵ <<http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/702BAB10A35C5A22C1256E3C004FED03>>

²⁶ <<http://sv.wikipedia.org/wiki/Handelsbanken>>

²⁷ Byn Hedestad är en fiktiv by som symboliserar en vanlig svensk by.

²⁸ Kursiverad i originalen.

²⁹ Kursiverad i originalen.

³⁰ Kursiverad i originalen. Översättaren skrev här en fotnot som säger: ”Idilična pokrajina u središnjoj Švedskoj.”

³¹ Enligt <http://sv.wikipedia.org/wiki/Percy_Barnevik> och <http://sv.wikipedia.org/wiki/Jan_Stenbeck>.

³² Här satte översättaren en fotnot som säger: ”Tvornica oružja koja je u osamdesetima bila umiješana u skandal zbog švercanja oružja na Srednji istok i potkupljanja Indije kako bi upravo od njih kupila veliku količinu oružja.”

³³ Här satte översättaren en fotnot som säger: ”Švedski izdavač koji je 1988. prouzrokovao veliki politički skandal kada se otkrilo da istražuje ubojstvo Olofa Palmea zajedno s tadašnjom ministricom pravosuđa i da sumnjiče Radničku partiju Kurdistanana i švedsko vodstvo, koje je, navodno, znalo za prijetnju.”

³⁴ Här står den följande fotnoten: ”Jedan od najpoznatijih švedskih slikara (1860. – 1920.)”

³⁵ Här står den följande fotnoten: ”Švedski slikar i pisac (1869. – 1940.)”

³⁶ Här står den följande fotnoten: ”Ekonomska kriza koja je nastupila u zemlji nakon bankrota Koncerna Krueger.”

⁴⁰ Här står den följande fotnoten: ”Banka koja je početkom devedesetih izgubila mnogo novca u vrijeme bankarske krize i gotovo bankrotirala.”

³⁸ Här står den följande fotnoten: ”Godine 1997. investicijska kompanija Trustor opljačkana je za 620 milijuna kruna, što je bila najveća pljačka u švedskoj povijesti.”

³⁹ <<http://en.wikipedia.org/wiki/Akvavit>>

⁴⁰ <http://sv.wikipedia.org/wiki/Sida_%28myndighet%29>

⁴¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/HIV/AIDS_in_Africa>

⁴² <<http://allastudier.se/studiefakta/49-komvux/>>

⁴³ <http://sv.wikipedia.org/wiki/Den_bloomstertid_nu_kommer>

⁴⁴ Kursiverad i originalen.

⁴⁵ <http://sv.wikipedia.org/wiki/Dagens_eko>

⁴⁶ <<http://www.skl.se/>>

⁴⁷ <<http://sv.wikipedia.org/wiki/Scampi>>

⁴⁸ Egentligen översatte Keeland Dagens Industri som ”Today’s Industry” i sin originella översättning men förläggaren förändrade detta.

⁴⁹ ”one skreću čitateljevu pažnju na činjenicu da se radi o prijevodu, što čitatelj često zaboravlja [...] pomoću njih Č₂ dobija obavijesti za koje prevoditelj pretpostavlja da mu nisu poznate, dok je prosječni Č₁ njima vladao”

⁵⁰ Den kända frasen ”the willing suspension of disbelief” av Samuel Taylor Coleridge brukar man inte översätta, utan citeras den på engelska.

⁵¹ fr. ”skriven på franska i originalen” (förf. anm.)

⁵² ”In the absence of footnotes in the original, the translation that includes them is a warped reflection. Why? Because they destroy the *mimetic effect*, the attempt by (most) fiction writers to create the illusion that the reader is actually witnessing, if not experiencing, the events described. Footnotes break the flow, disturbing the continuity by drawing the eye, albeit briefly, away from the text to a piece of information that, however useful, is still a disrupter of the ‘willing suspension of disbelief.’

The penchant for footnotes in translation seems to follow national lines. The French, for example, use them regularly, even include asterisks to designate phrases as ‘en français dans l’original’ [...] In the United States, practice varies, and your decision to use or eschew footnotes must, like so many aspects of translation, be a personal one.”

⁵³ I kroatiskan finns det den historiska bestämdhetskategorin hos adjektiv, men det är en kategori som nästan har dött ut i moderna kroatiskan och dess roll betraktas inte längre viktig.

⁵⁴ Lingvistiska analysen är gjord med hjälp av följande ordböcker: *Svenska Akademiens Ordbok* – SAOB (2010) Svenska Akademien. URL: <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>. *Lexin* (2007) Språkrådet och Kungliga tekniska

---

högskolan. URL: <<http://lexin.nada.kth.se>>. *Natur och Kulturs Svenska Ordbok* (2007) Bokförlaget Natur och Kultur: Stockholm.

⁵⁵ Kroatiska ord analyserades med hjälp av *Hrvatski jezični portal – HJP* (2004) Novi liber och Sveučilišni računski centar – SRCE. URL: <<http://hjp.srce.hr>>.

⁵⁶ Kursiverad i översättningen.

⁵⁷ Se <http://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_%C3%B6ver_program_i_TV4>

⁵⁸ <http://hjp.srce.hr/index.php?show=search_by_id&id=eF9IXhc%3D&keyword=nazdravlje%21>

⁵⁹ Engelska ord analyserades med hjälp av följande ordböcker: *Oxford Advanced Learner's Dictionary* 7th Edition (2005) Oxford University Press: Oxford, New York. *Merriam-Webster Dictionary Online* (2011) Merriam-Webster Incorporated. URL: <<http://www.merriam-webster.com/>>.

⁶⁰ Alla exemplen är kursiverade i originella texter.

⁶¹ < http://en.wikipedia.org/wiki/Girl_with_a_Pearl_Earring_%28novel%29 >

⁶² Båda exempel är kursiverade i originella texten.

⁶³ Bibeln på svenska <http://www.bibeln.se/las/2k/3_mos>, bibeln på engelska <<http://www.biblestudytools.com/rsv/leviticus/passage.aspx?q=leviticus+1:5-15>>, bibeln på kroatiska <<http://www.hbk.hr/biblija/pregled.php?odabir=Slev>>.

⁶⁴ Egen översättning av engelska termer *domestication* och *foreignisation*.

Litteraturförteckning

Primära källor

Larsson, Stieg (2005) *Män som hatar kvinnor*. Stockholm: Norstedts Förlag.

Larsson, Stieg (2008) *The Girl with the Dragon Tattoo*. [övers. Reg Keeland] London: Quercus.

Larsson, Stieg (2008) *Muškarci koji mrze žene*. [övers. Željka Černok] Zagreb: Fraktura.

Andra källor

Antunović, Goranka (1996) "Komunikacija prevoditelja i krajnjeg čitatelja". *Jezik i komunikacija; zbornik radova*. red. M. Andrijašević, L. Zergollern-Miletić. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. s. 117-125.

Keeland, Reg (2009) *Stieg Larsson's English Translator Blog*. URL: <<http://reg-stieglarssonsenglishtranslator.blogspot.com/2009/01/reg-keeland-on-blogsphere.html>> Tillgång: september/oktober 2011.

Landers, Clifford E. (2001) *Literary translation: a practical guide*. Clevedon: Multilingual Matters.

Munday, Jeremy (2008) *Introducing translation studies: theories and application*. Oxon, New York: Routledge.

Nida, Eugene A. (2004) "Principles of Correspondence". *The Translation Studies Reader, 2nd Edition*. red. L. Venuti. New York, London: Routledge.

Nord, Christiane (2005) *Text Analysis in Translation; Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis, Second Edition*. Amsterdam, New York: Rodopi.

Ordudari, Mahmoud (2007) "Translation procedures, strategies and methods". *Translation Journal*, Volume 11, No. 3, July 2007.

Petterson, Bo (1999) "The Postcolonial Turn in Literary Translation Studies: Theoretical Frameworks Reviewed". *Æ, Canadian Aesthetics Journal/Revue canadienne d'esthétique*. Volume 4, Summer 1999.

Stine, Phillip C. (2004) *Let the words be written: the lasting influence of Eugene A. Nida*. Atlanta: Society of Biblical Literature.

Toury, Gideon (2004) "The Nature and Role of Norms in Translation". *The Translation Studies Reader, 2nd Edition*. red. L. Venuti. New York, London: Routledge.

Venuti, Lawrence (1998) *The Scandals of Translation: towards an ethics of difference*.
London, New York: Routledge.